మహా భారతము

శాంతి పర్వము

ద్వితీయాశ్వాసము

వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు మహా భారత కథను ఈ విధంగా చెప్ప సాగాడు.

ధర్మ రాజు కురుసామ్రాజ్యమునకు పట్టాభి షిక్తుడయ్యాడు. ధృత రాష్ట్ర నకు, గాంధారికీ, విదురునకు రాజ్యాధికారము ఇచ్చాడు. వారు చెప్పి నట్టు రాజ్యపాలన చేస్తున్నాడు. భర్తలను పోగొట్టుకున్న భార్యలను ఉచిత రీతిని కరుణ తో వారి యోగక్షేమములు చూస్తున్నాడు.

కృపాచార్యుడు, యుయుత్సుడు, సంజయులకు గౌరవ మంత్రుల పదవులు ఇచ్చి గౌరవించాడు. తల్లి కుంతీదేవికి శుశ్రూష చేస్తున్నాడు. ద్రౌపదిని సౌమనస్యంతో ఆదరిస్తున్నాడు. ధౌమ్యునకు సకల సంపదలు ఇచ్చి గౌరవించాడు. ఆయన ఆధ్వర్యంలో దేవ, పితృ పూజలు, అతిధి తర్పణములు, విప్రార్చనలు చేస్తున్నాడు. దీనులను, అనాధలను పోషిస్తున్నాడు. పైపనులు అన్నీ నిర్వర్తిస్తూ అమితానందం పొందుతున్నాడు.శ్రీ కృష్ణుని దైవముమాదిరి ఆరాధిస్తున్నాడు. సమస్త పౌరుల, జానపదుల మనస్సులకు ఆనందం కలుగ చేస్తున్నాడు.

ఒకనాడు ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని మందిరమునకు వెళ్లాడు. కృష్ణునికి చేతులు జోడించి నమస్కరించాడు.

“కృష్ణా! రాత్రి సుఖంగా నిద్రపట్టిందిగా! నీ మనస్సు ప్రసన్నంగా ఉంది కదా! నీవు చూపిన ధర్మమార్గమున పయనించి నేను ఈ రాజ్యాధికారమును పొందగలిగాను.” అని అన్నాడు.

దానికి కృష్ణుడు మారు మాట్లాడలేదు. ధ్యానంలో నిమగ్నుడయి ఉన్నాడు. ధ్యానముద్రలో ఉన్న శ్రీకృష్ణుని చూచి ధర్మరాజు ఇలా అన్నాడు.

“ కృష్ణా! నిశ్చల మనస్సుతో ధ్యానంలో ఉన్నావు. క్షరుడవు, అక్షరుడవు నీవే కదా! కర్తవు, వికర్తవు నీవే కదా! ఈ సృష్టికి ఆది, అంతము నీవే కదా! ఒక్కడుగా వెలుగుతున్న నిశ్చల చైతన్యము నీవేకదా! పురుషోత్తముడవునీవే కదా! నీవు ఎవరి గురించి ధ్యానము చేస్తున్నావు? దీనికి కారణమేమి?” అని అడిగాడు.

అప్పుడు శ్రీ కృష్ణుడు ధ్యానము ముగించి నవ్వు మొహంతో ధర్మరాజును చూచి ఇలా అన్నాడు.

“ధర్మ నందనా! గంగా దేవి తన గర్భ వాసాన ఎవనిని కన్నదో, పరశు రాముడు ఎవనిని తన శిష్యునిగా స్వీకరించి సమస్త విద్యలు నేర్పించాడో, అదే పరశురాముడు ఎవనితో యుద్ధము చేసి అలసిపోయాడో, కాశీరాజు కన్యల మూలంగా ఎవని చేతిలో అనేకమంది రాజులు ఓడిపోయారో, నాలుగు వేదములను, ధనుర్వేదమును ఎవరు ఆమూలాగ్రంగా అభ్యసించారో, ఆ భీష్ముడు నిర్మల మనస్సుతో నన్ను తల్చుకుంటున్నాడు. నా మనస్సు అతనిలో

లీనమయింది.” అని అన్నాడు. అప్పుడు ధర్మరాజు ఇలా అన్నాడు.

“ కృష్ణా! భీష్ముని ప్రతిభా విశేషముల గురించి ఇదివరకు విని ఉన్నాను. ఇప్పుడు నీవు చెప్పావు. కృష్ణా! నాకు మా తాత భీష్ముని చూడవలెనని కుతూహలముగా ఉన్నది. నీతో పాటు నన్ను చూస్తే ఆయన ఎంతో ఆనందిస్తాడు.” అని అన్నాడు.

వెంటనే కృష్ణుడు రథం సిద్ధం చెయ్యమని కోరాడు. దారుకుడు రథం సిద్ధం చేసాడు.

అదే సమయంలో ముని ఆశ్రమములలో నుండి వ్యాసుడు, నారదుడు, దేవలుడు, దేవస్థాణుడు, వాత్స్యుడు, దేవరాతుడు మొదలగు మహా ఋషులు భీష్ముని వద్దకు వెళ్లారు. ఆ సమయంలో భీష్ముడు శ్రీకృష్ణుని మనస్సులో నిలుపుకొని ఈ ప్రకారం ప్రార్థించాడు.

“అగ్ని,సూర్యుడు,బ్రహ్మకు సమానుడైన శ్రీకృష్ణుని మనసారా ప్రార్థిస్తున్నాను.

మహామునులు, దేవతలు, ఎవని స్వరూపమును తెలుసుకొనలేరో, అట్టి సర్వము తెలిసిన వానిని నేను పూజిస్తాను. దుఃఖమునకు పరమౌషధముగా ఎవనిని శ్రుతులు పేర్కొంటాయో అతనిని నేను పూజిస్తాను. ఈ సృష్టి ఆది, మధ్యము, అంతము ఎవడై ఉన్నాడో అతనిని కొలుస్తాను. ఈ అనంత విశ్వము నకు మూలకారణ మైన పుండరీకాక్షుని నేను కొలుస్తాను.

సహస్రశీర్షుడు, సహస్రాక్షుడు, వేదములే తాను అయిన వాడు,

సహస్రపాదుడు, చిన్నవారిలో చిన్నవాడు, పెద్దలలో పెద్దవాడు అయిన ఆ దయాళువుని నేను ఆరాధిస్తాను. అమృతమూర్తి, ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము, అథర్వణవేదములు, ఉపనిషత్తులు తానే అయిన ఆ పురుషోత్తముని నేను తలుస్తాను.

దేవకీ గర్భవాసమున యజ్ఞయాగములను సంరక్షించుటకు ఉద్భవించిన   దేవదేవుని మనసులో ధ్యానిస్తాను. ఒక్కడే పన్నెండు మూర్తులుగా వెలుగుతూ, అదితి గర్భమున జన్మించిన వామన మూర్తిని నేను ధ్యానిస్తాను.

నెలలో శుక్ల పక్షములో దేవతలను, కృష్ణపక్షములో పితరులను తన అమృతంతో పోషిస్తూ ఓషధీయుక్తుడైన చంద్రుని రూపమైన శ్రీహరిని ద్యానిస్తాను. గరుత్మంతుని వాహనముగా గల విష్ణువును ధ్యానిస్తాను.

వ్యక్తమయే ఈ దేహంలో అవ్యక్తంగా ఉన్న పరమాత్మస్వరూపుడైన విష్ణువును ధ్యానిస్తాను. నిరంతరము శాంతమూర్తులై జీవిస్తున్న యోగులకు మాత్రమే వ్యక్తమైన నీ రూపమును ధ్యానిస్తున్నాను. ప్రాపంచిక విషయములలో వైరాగ్యమును పొందిన మహాఋషులు పొందే బ్రహ్మానందస్వరూపుడవైన నిన్ను నేను స్మరిస్తాను.

ఈ భూమియే పాదాలుగా, బొడ్డు ఆకాశంగా, తల స్వర్గంగా, రెండు కళ్లు సూర్య చంద్రులుగా, ముఖం అగ్నిగా, చెవులు దిక్కులుగా, అయి ఒప్పుతున్న మహావిష్ణువును నేను స్మరిస్తాను. ప్రళయ కాలంలో యోగనిద్రలో మర్రి ఆకు మీద పసిపాపలా తేలియాడు ఆ మహావిష్ణువును నేను స్మరిస్తాను.

మేఘములను వెంట్రుకలుగా, నదులను శరీరములోని సంధులుగా, సముద్రములను పొట్టలో నింపుకున్న దేవకీ సుతుని పూజిస్తాను. ఎవని ముఖమునుండి బ్రాహ్మణులు, భుజములనుండి క్షత్రియులు, తొడల నుండి వైశ్యులు, పాదముల నండి శూద్రులు ఉద్భవించారో అటువంటి వర్ణాత్మకుని ప్రణుతి చేస్తాను.

మాసములు, పక్షములు, అయనములు,సంవత్సములు మొదలగు కాలస్వరూపుడయి, యోగి, భోగి తానే అయి, సృష్టి ప్రళయము లకు కర్త అయిన ఆ మహా విష్ణువును భజిస్తాను. మునులు, దేవతలు నివసించే లోకములను అనంతుడు అనే పేరుతో భరిస్తూ ఉన్న ఆదిశేషు రూపుడవైన నిన్ను ప్రార్థిస్తున్నాను.

ఆదిత్యులు, మరుత్తులు, అసురులు, రుద్రులు, దేవతలు మొదలగు వారు అంగములుగా కలిగిన మహావిష్ణువును స్మరిస్తాను. ఈసృష్టి సర్వము తానే అయి, తనలో ఈ సృష్టినంతనూ నిలుపుకున్న ఆ సర్వాత్మకుని ప్రార్థిస్తాను.

సోమకాసురుని చంపి వేదములను రక్షించిన మత్స్యావతారుని స్మరిస్తాను. ఈ భూమి నంతనూ తన ఒంటి కొమ్ము మీద నిలిపిన వరహావ తారుని స్మరిస్తాను. లోక కంటకుడైన హిరణ్యకశిపుని సంహరించుటకు నరశింహావతారమెత్తిన ఆ శ్రీ మహా విష్ణువుని మనసారా తలుస్తాను.

బలిచక్రవర్తి ద్వారా మూడడుగుల భూమి దానంగా పుచ్చుకున్న వామనావతారుని స్మరిస్తాను. ఇరవై ఒక్కసార్లు లోకంలో రాజులందరినీ

జయించి, పరశురామావతారుని మనసారా స్మరిస్తాను. దశరథుని కుమారునిగా జన్మించి, రావణుని మొదలగు రాక్షసులను సంహరించిన శ్రీరామావతారుని ధ్యానిస్తాను.

యాదవ కులతిలకుడుగా జన్మించిన బలరామావతారుడైన నిన్ను స్మరిస్తాను. దేవకీ వసుదేవుల గర్భవాసమున జన్మించి, పసిపాపగా ఉండగానే రాక్షస సంహారము గావించి, కంసుని చంపి, అర్జునునికి సారథ్యము వహించి, భూభారము తొలగించిన శ్రీకృష్ణావతారుని స్మరిస్తాను. కలియుగంలో ధర్మోద్ధరణము అవతరించిన కల్కి అవతారుడైన ఆ శ్రీమహా విష్ణువును ధ్యానిస్తాను.

నశించే ఈ భూతములలో అక్షరముగా వెలుగొందుచున్న ఆ పరమాత్మను స్మరిస్తాను. ఓ పరమేశ్వరా, సుబ్రహ్మణ్యా, భక్తవత్సలా, మహాదేవా, విశ్వప్రకాశా, హృషీకేశా, వరదా, నారాయణా, రాజీవనయనా, హిరణ్యనాభా, అఖిల లోకములచేత ఆరాధింపబడు పాదపద్మములు కలవాడా, అచ్యుతా, అమృతరూపా, నీకు మనసారా మ్రొక్కుతున్నాను. నన్ను కరుణించు.

నిన్ను మనసులో నిరంతరము తలచు వారలకు భయము లేదు. అన్ని కార్యములు సఫలమవుతాయి. నీవు మంగళ కరుడవు. నీవే పరబ్రహ్మము. నీవే పరము. నీవేసత్యము. నీవే తపము. నీవు అగ్నిస్వరూపుడవు. నీవే హవిస్సు. సర్వమును విష్ణుమయము. నీవు సమస్త తపస్సులకు, సమస్త విద్యలకు మూలము. పుట్టుకలేని నీవు యజ్ఞస్వరూపుడవు. నిన్ను కనులారా గాంచిననాకు ఏ కల్మషము అంటదు. నేను నీకు శరణాగతుడను. నాకు మోక్షము ప్రసాదించు.” అని మనసారా విష్ణుమూర్తిని ప్రార్థించాడు భీష్ముడు.

శ్రీమహావిష్ణువును మనసారా స్తుతించిన భీష్ముని మహాఋషులందరూ ఎంతగానో ప్రశంసించారు. శ్రీ కృష్ణుడు భీష్ముడుచేసిన స్తుతికి పరమానంద భరితుడయ్యాడు.

"ధర్మజా! మనము భీష్ముని వద్దకు వెళదాము" అని అన్నాడు.

శ్రీ కృష్ణుడు, సాత్యకి ఒక రథం ఎక్కారు. ధర్మరాజు అర్జునుడు మరొక రథం ఎక్కారు. భీముడు, నకులుడు, సహదేవుడు మరొక రథం ఎక్కారు. కృపాచార్యులు, యుయుత్సుడు, సంజయుడు మరొక రథం ఎక్కారు. అందరూ భీష్ముడు అంపశయ్య మీద పడుకొని ఉన్న చోటికి వెళుతున్నారు.

దారిలో శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజుకు అయిదు మడుగులు చూపించాడు. "ధర్మనందనా! అదుగో దూరంగా కనపడుతున్నాయే ఐదు మడుగులు. లోకములో ఉన్న రాజులందరినీ సంహరించి, పరశురాముడు ఆ రాజుల రక్తముతో తన తండ్రి జమదగ్నికి అక్కడే రక్తతర్పణము విడిచాడు." అని అన్నాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు "శ్రీ కృష్ణా! ఈ క్రూరమైన పనిని పరశురాముడు ఎందుకు చేసాడు? దానికి కారణమేమి? మరి ఇప్పుడు క్షత్రియులు ఉన్నారు కదా. చచ్చిన వారు మరలా ఎలా బతికి వచ్చారు? ఈ భూమిని ఎలా ఏలుతున్నారు? నాకు వివరంగా చెప్పు." అని అడిగాడు.

అప్పుడు శ్రీ కృష్ణుడు ధర్మరాజుకు పరశురాముని జన్మ వృత్తాంతము ఈ ప్రకారం చెప్పసాగాడు.

“ధర్మ నందనా! పూర్వము జహ్నుడు అనే రాజు ఉండేవాడు. అతని కుమారుని పేరు ఉజహ్నుడు. అతని మనుమడు వల్లభుడు. ముని మనుమడు కుశికుడు. కుశికుడు ఘోర తపస్సు చేసి ఇంద్రుని ప్రసన్నుని చేసుకున్నాడు. జగములలో కెల్ల మేటియగుపుత్రుడు కావాలని కోరుకున్నాడు. ఇంద్రుడు వరము ఇచ్చాడు. కుశికునకు కౌశికుడు అనే కుమారుడు కలిగాడు. అతడే గాధి అనే పేరుతో ఈ లోకంలో ప్రశిద్ధుడయ్యాడు.

ఆ గాధికి ఒక కుమార్తె కలిగింది. ఆమెపేరు సత్యవతి. గాధి తన కుమార్తె సత్యవతిని ఋచీకుడు అనే వానికి ఇచ్చి వివాహం జరిపించాడు. ఆ ఋచీకుడు గొప్ప తపశ్శాలి. తనకు, తన మామ గారికి సంతానము కలగాలని ఒక యాగం చేసాడు. యాగ ఫలంగా రెండు పాత్రలలో హవిస్సులు ఉంచాడు. తన భార్య తో ఇలా అన్నాడు.

“ఈ పాత్రలో ఉన్న హవిస్సు సేవించిన క్షత్రియులకు అజేయుడు, క్షత్రియులను చంపేవాడు పుడతాడు. కాబట్టి దీనిని మీ తల్లిగారికి ఇవ్వు. ఈ రెండవపాత్రలో ఉన్న హవిస్సును సేవించిన, అత్యంత తపోధనుడు, ఉత్కృష్టుడు బ్రాహ్మణోత్తముడు జన్మిస్తాడు. కాబట్టి దీనిని నీవు సేవించు.” అని పలికాడు. రెండు పాత్రలు భార్యకు ఇచ్చి తాను స్నానము చెయ్యడానికి వెళ్లాడు.

ఇంతలో సత్యవతి తల్లి తండ్రులు అక్కడకు వచ్చారు. సత్యవతి తన భర్త చెప్పిన విషయం చెప్పి మొదటి పాత్రను తల్లికి ఇచ్చింది. కాని సత్యవతి తల్లి బుద్ధిపూర్వకంగా ఆ పాత్రలు మార్చింది. కుమార్తెకు ఇచ్చిన పాత్రలో ఉన్న హవిస్సును తాను సేవించింది. అది తెలియక సత్యవతి తన తల్లికి ఉద్దేశించిన

పాత్రలో ఉన్న హవిస్సును తానుసేవించింది. ఋచీకుడు స్నానం చేసి వచ్చాడు. దివ్యదృష్టితో జరిగింది తెలుసుకున్నాడు.

" సత్యవతీ! నీ గర్భంలో అత్యంత క్రూరుడు పెరుగుతున్నాడు." అని పలికాడు.

సత్యవతి జరిగిన పొరపాటు తెలుసుకొని తల్లడిల్లిపోయింది. భర్తను శరణు వేడింది.

" సత్యవతీ! నేనేమీ చెయ్యలేను. నీ తల్లి గర్భాన బ్రహ్మజ్ఞాని పుడతాడు. నీ కడుపున ఒక క్రూరాత్ముడు జన్మిస్తాడు." అని పలికాడు.

"నాకు పిల్లలు లేక పోయినా పర్వాలేదు. క్రూరాత్ముడు మాత్రం వద్దు." అని చెప్పింది సత్యవతి.

ఋచీకుడు కరుణించి, "సత్యవతీ! నీ కుమారునికి బదులు నీ మనుమడు క్రూరాత్ముడు అవుతాడు." అని పలికాడు. సత్యవతి చేసేది లేక సరేఅంది.

ఆ ప్రకారము సత్యవతికి జమదగ్ని అనే మహా ముని జన్మించాడు. సత్యవతి తల్లికి విశ్వామిత్రుడు జన్మించాడు. తపోనిష్ఠాగరిష్టుడు అగు జమదగ్నికి పరశురాముడు కుమారుడిగా జన్మించాడు. పరశురాముడు ధనుర్వేదంలో ప్రావీణ్యం సంపాదించాడు.

ఆ సమయంలో హైహయ వంశంలో పుట్టిన కార్తవీర్యార్జునుడు అనే

రాజు ఏడు దీవులతో కూడిన ఈ భూమిని పరిపాలిస్తున్నాడు. అతడికి వెయ్యి చేతులు ఉన్నాయి. కార్తవీర్యార్జునుడు మహా పరాక్రమ శాలి. నీతి మంతుడు.

ఒక రోజు అగ్నిదేవుడు కార్తవీర్యార్జునుని వద్దకు వచ్చి తనకు ఆహారం కావాలని అడిగాడు. అప్పుడు కార్తవీర్యార్జునుడు తన అధినంలో ఉన్న గ్రామములను ముని ఆశ్రమములను భక్షించమని అనుమతి ఇచ్చాడు. అగ్నిదేవుడు అన్ని ముని ఆశ్రమములతోపాటు వశిష్టమహాముని ఆశ్రమమునుకూడా తగుల పెట్టాడు.

దానికి కోపించిన వశిష్టుడు, దీనికి కారణం కార్తవీర్యార్జునుడు అనితెలుసుకొని అతని బాహువులను పరశురాముడు ఖండిస్తాడు అని శాపం ఇచ్చాడు. ఇది తెలిసి కార్తవీర్యర్జునుడు ఖిన్నుడయ్యాడు.

కాల క్రమేణా కార్తవీర్యార్జునునికి నీతి బాహ్యులయిన అనేక మంది కుమారులు కలిగారు. ఒకరోజు వారు వేటకు వెళ్లారు. అలసి పోయి జమదగ్ని ఆశ్రమమునకు వెళ్లారు. అహంకారంతో అక్కడ ఉన్న హోమ ధేనువును, దూడను పట్టి తెచ్చి తమ భవనంలో కట్టేసారు. ఈవిషయం కార్తవీర్యార్జునునకు తెలియదు.

ఈ విషయం తెలిసిన పరశురాముడు కోపించి, కార్తవీర్యార్జునునిమీదికి దాడి వెళ్లాడు. తన గండ్ర గొడ్డలితో కార్తవీర్యార్జునుని చేతులు,తల నరికి తన హోమ ధేనువును దూడను తీసుకొని వచ్చాడు. దీనికి ప్రతీకారంగా కార్తవీర్యార్జునుని పుత్రులు, పరశురాముడు ఆశ్రమంలో లేని సమయంలో వచ్చి పరశురాముని తండ్రి జమదగ్నిని సంహరించారు.

ఈ విషయం తల్లి వలన తెలుసుకున్న పరశురాముడు కోపంతో ఊగిపోయాడు. కార్తవీర్యార్జునుని కుమారులనే కాకుండా హైహయ వంశ రాజులందరినీ సంహరించాడు. దానితో తృప్తి పడక, లోకములోని క్షత్రియు లందరినీ సంహరించి వారి రక్తముతో తన తండ్రికి తర్పణము విడిచాడు. తరువాత తపస్సుకు వెళ్లాడు.

తరువాత విశ్వామిత్రుని మనుమడు పరావసు అనే వాడు గర్వాంధుడై పరశురాముని పిరికి వాడివి, క్షత్రియులకు భయపడి దాక్కున్నావు అని తిట్టాడు. ఈ మాటలకు కోపించి పరశురాముడు బాలురు, వృద్ధులు అని కూడా చూడకుండా క్షత్రియు లందరినీ తుదముట్టించాడు. ఈ ప్రకారము 21 సార్లు క్షత్రియుల మీదికి దండెత్తి వారిని సమూలంగా నాశనం చేసాడు.

తరువాత అశ్వమేధ యాగం చేసాడు. ఆయాగ సందర్భంలో తాను క్షత్రియుల నందరినీ జయించి, చంపి ఆర్జించిన రాజ్యములను కశ్యపునకు దానం చేసాడు. అప్పుడు కశ్యపుడు పరశురాముడు ఇక్కడే ఉంటే ఇంకా ఎంత మంది రాజులను చంపుతాడో అని భయపడి పరశురామునితో ఇలా అన్నాడు.

"పరశురామా! నీవు క్షత్రియుల నందరినీ జయించి సంపాదించిన రాజ్యమును సర్వస్వము నాకు దానం ఇచ్చావు. ఇంక నీకు ఇక్కడ నిలువ నీడ లేదు. తక్షణమే దక్షిణ దేశము వెళ్లిపో" అని పలికాడు.

కశ్యపుని ఆంతర్యము తెలుసుకున్న పరశారాముడు అలాగే అని దక్షిణ దేశం వెళ్లాడు. దక్షిణ దిశగా ఉన్న సముద్రుడు పరశురామునికి భయపడి తన తీరమున ఉన్న కొంత భూమిని అతనికి దానంగా ఇచ్చాడు.

ఇక్కడ పరశురాముని వలన దానంగా పొందిన రాజ్యములను కశ్యపుడు బ్రాహ్మణులకు దానంగా ఇచ్చి తాను తపస్సు చేసుకోడానికి వెళ్లిపోయాడు. అప్పటి నుండి ఈ భూమి కాశ్యపి అనే పేరుతో పిలువ బడుతూ ఉంది.

తరువాత కొన్నాళ్లకు వైశ్యులు, శూద్రుల లో ప్రముఖులు గర్వించి బ్రాహ్మణులకు దానంగా ఇచ్చిన భూమిని, ఆబ్రాహ్మణుల భార్యలను బలవంతంగా అపహరించారు. దానితో బ్రాహ్మణులు కూడా అదుపు తప్పారు. వారి ధర్మమును విస్మరించారు. మద్యపానమునకు, దొంగతనములకు పాల్పడ్డం, ఇతరుల భార్యలను అపహరించడం మొదలగు అకృత్యాలకు పాల్పడ్డారు. వారు చేయవలసిన యజ్ఞయాగములను మరచిపోయారు. ధర్మము అంతరించి అధర్మము రాజ్యమేలసాగింది.

ఈ అధర్మాన్ని భరించలేక భూదేవి కుచించుకుపోయింది. ఇది చూచిన కశ్యపుడు తన ఊరువులతో భూమిని పైకి ఎత్తాడు. అప్పటి నుండి భూమికి ఉర్వి అని పేరుసార్ధకమయింది.

భూదేవి ఆలోచించింది. "ఒక్క క్షత్రియులు మాత్రమే దండ నీతి ప్రయోగించి ఈ భూమిని రక్షించగలరు." అని అనుకొంది. కశ్యపుని చూచి ఇలా అంది." ఓ మునీంద్రా! పరశురాముడు చంపగా మిగిలిన క్షత్రియులు ఇంకా అక్కడక్కడ జీవించి ఉన్నారు. వారి నందరినీ ఒక చోట చేర్చి ఈ భూమిని పాలించు భారం వారికి అప్పగించు.

పరశురాముని చేతిలో చావకుండా కొంతమంది హైహయ రాజులు బతికి బయటపడ్డారు.

అందులో కురు వంశ సంజాతుడు విదూరథుడు అనే వాడు ఎలుగు బంట్లతో రక్షింప బడ్డాడు.

సుదాసు వంశంలో మరొకడు బతికాడు. అతనిని పరాశరుడు అనే ఋషి చేరదీసాడు. అతడు శూద్రుడైనా, అతని చేత సర్వకర్మలు చేయించాడు.

శిబి అనే చక్రవర్తి మనుమడు గోపతి అనే వాడు అడవిలో గోవుల చేత రక్షింపబడ్డాడు.

ప్రతర్ధనుడి కుమారుడు వత్సుడు అనే వాడు గోశాలలో దాక్కొని బతికిపోయాడు.

దధివాహనుడు అనే వాడి కుమారుడు అంగుడు అనే వాడు గౌతమ మునీంద్రుని చేత ర క్షింపబడ్డాడు.

బృహద్రధకులములో పుట్టిన భూరి అనే వాడు ఒర గృధ్రకూటము అనే పర్వతము మీద కొంముచ్చులతో రక్షింప బడ్డాడు.

మరుత్తుల సంతానమైన ముగ్గురు నాలుగేళ్ల వయసు కలవారు సముద్రుని చేత రక్షింప బడ్డారు.

వీరందరూ ఉత్తమ క్షత్రియులు. వీరు ఈ భూమిని సమర్ధవంతంగా పాలించ గలరు.” అని చెప్పింది భూదేవి.

ఆ ప్రకారంగా కశ్యపుడు ఆ రాజులంద రినీ పిలిపించి వారికి ఈ భూమి

నంతటినీ పంచి ఇచ్చాడు. వారి నుంచి అనేక రాజ వంశములు ఉద్భవించాయి. ఈ ప్రకారంగా ఉద్భవించిన రాజ వంశములు అన్ని ఈ మహా భారత యుద్ధములో సర్వనాశనం అయ్యాయి. కాని అక్కడక్కడా కొంత మంది యుద్ధములో చావకుండా బతికి బయట పడ్డారు." అని చెప్పాడు శ్రీకృష్ణుడు.

తరువాత వారు ఓఘవతీ నదీ తీరంలో అంపశయ్యమీద పడుకొని ఉన్న భీష్ముని వద్దకు చేరుకున్నారు. అందరూతమ తమ రథములు దిగారు.

శ్రీకృష్ణుడు భీష్ముని వద్దకు పోయి "ఓ తేజోవంతుడ డైన భీష్మా! నీ మనసు వ్యాకులము చెందకుండా ప్రశాంతముగా ఉన్నదా! నీ శరీరములో గుచ్చుకున్న బాణములు నొప్పి పెడుతున్నాయా! కాని నీకు ఆ బాధ తెలియడం లేదంటే నీ తండ్రి గారు ఇచ్చిన వరమే కారణం కదా! నీకు తెలియని విషయములు లేవు. నీవు క్షత్రియుడుగా జన్మించినా కోరికలను వదిలిపెట్టి కఠోరమైన బ్రహ్మచర్యము అవలంబించావు.రాజ్యమును తృణప్రాయంగా త్యాగం చేసావు. నీ లాంటి వాడు అరుదుగా జన్మిస్తాడు. దేవతలు, రాక్షసులు, యక్షులు, నాగ జాతి, గంధర్వులు అందరూ కలిసి ఒక్కసారిగా దండెత్తి వచ్చినా వారినందరినీ జయించ గల సమర్థుడివి. అంతేకాకుండా ఇంద్రియ నిగ్రహము, సత్యము, తపము, దానము, ధనుర్వేదము వీటిలో నైపుణ్యము సంపాదించావు. ధర్మ చింతనలో అగ్రగణ్యుడివినీవు. ఇవన్నీ ఒక ఎత్తు. శరీరం నిండా శరములు గుచ్చుకున్నా, "నా ఇష్టం వచ్చినప్పుడు నేను మరణిస్తాను" అని చెప్పగల వీరుడవు. నీకు నీవే సాటి. పైగా అష్ట వసువులలో పెద్దవాడివి. గంగా గర్భమున జన్మించిన వాడివి. నీ గురించి ఎంతో మంది బ్రాహ్మణులు చెప్పగా విన్నాను.

ఇదిగో ధర్మరాజు. తన వారి నందరినీ పోగొట్టుకొని బాధాతప్త హృదయుడై ఉన్నాడు. అమృతోపమానమైన నీ వచనములతో అతని మనసులోని బాధను పోగొట్టుము. నీకు తెలియని విషయములు లేవు. నాలుగు వర్ణములు, నాలుగు ఆశ్రమములు, వాటి ధర్మములు, నాలుగు వేదములలో చెప్పిన ధర్మములు, నీకు బాగా తెలియును. ప్రవృత్తి, నివృత్తి, సాంఖ్యము, పురాణములు, ఇతిహాసములు, ధర్మశాస్త్రములు నీకు కరతలామలకములు. మనసులో అంకురించిన ఏ సంశయమునైనా తీర్చగల సమర్ధుడవు. ఈ ధర్మరాజును ఆదరించి అతని సంశయములు పోగొట్టుము. శోకముతో మోహముతో ఆవరింపబడి ఉన్న జనుల యొక్క బాధలు పోగొట్టడమే కదా మీ లాంటి వారు నేర్చుకున్న విద్యలకు సార్ధకత." అని పలికిన శ్రీ కృష్ణుని వైపుకు తిరిగి నమస్కరించి ఇలా అన్నాడు భీష్ముడు.

" పరంధామా! ఈ జగములకు నీవే కర్తవు. నీవే భర్తవు. నీవే సంహర్తవు. నీవు యోగీశ్వరేశ్వరుడవు. అందరి దుఃఖములు తీర్చుటకు సమర్ధుడవు. నేను ఏం చెయ్యాలో ను వ్వే చెప్పు." అని పలికాడు.

"మహానుభావా! నా యందు నీకు కల భక్తి అచంచలము అని నాకు తెలియును. భక్తి, సత్ప్రవర్తన ఈ రెండే నా నివాసములు. ఈ రెండింటిలో ఏ ఒక్కటి కొరవడ్డా నేను అచ్చట నిలువను. నీకు ఆ రెండూపుష్కలంగా ఉన్నాయి. ఈ రోజునుండి 56 రోజులకు సూర్యుడు ఉత్తరాయనములో సంచరిస్తాడు. అప్పుడు నీవు ఈ దేహమును వదిలి పెట్టి మరలా జన్మలేకుండా మోక్షం పొందు. నీ సహచర వసువులు నీ రాక కోసం మానవులకు కనపడకుండా ఆకాశంలో ఎదురుచూస్తున్నారు. నీవు పరమ పదిస్తే నీ తోపాటునీవు ఆర్జించినజ్ఞానం కూడా మరుగున పడి పోతుంది." అని

ధర్మరాజును, అక్కడ ఉన్న వారిని చూపించి "భీష్మా! నీ వల్ల ధర్మబోధనలు విన డానికి వీరంతా వచ్చారు. వీరికి ధర్మబోధన గావించు. నీవు సముపార్జించిన జ్ఞానమును వీరందరికీ పంచిపెట్టు. నీవు ధన్యత చెంది వీరందరినీ ధన్యులనుచెయ్యి." అని పలికాడు కృష్ణుడు.

అప్పుడు భీష్ముడు కృష్ణునితో ఇలా అన్నాడు. "శివంకరా! అచ్యుతా! నారాయణా! నీ పలుకులు నా చెవినిపడగానే నా జన్మ తరించింది. నేను ధన్యుడనయ్యాను. నీతో మాట్లాడటం నీ మాటకు ఎదురు చెప్పడం ఆ బ్రహ్మకు కూడాసాధ్యం కాదు. ఇంక నేనెంత. కాని నా ఒంట్లో గుచ్చుకున్న ఈ బాణములు తీరని బాధ పెడుతున్నాయి. మాట్లాడటానికి ఓపిక లేదు. నా గొంతు, నా నాలుక నాతో సహకరించడం లేదు. మాట్లాడటానికి, అడిగిన దానికి తిరిగి జవాబు చెప్పడానికీ శక్తిలేదు. కాబట్టి ఆ ధర్మసూక్ష్మములు ధర్మరాజుకు నీవే చెప్పు. నీవు ఉండగా నేను చెప్పడం భావ్యం కాదు కదా! గురువు ముందర శిష్యుడు ఉపన్యాసం చెప్పినట్టు ఉంటుంది." అని అన్నాడు భీష్ముడు.

ఆ మాటలకు కృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు. "నీ బాధ నాకు అర్థం అయింది. నీకు మూడు వరాలు ఇస్తున్నాను. నీ శరీరంలో గుచ్చుకున్న బాణముల వలన ఏ బాధా లేకుండా, నీవు స్పృహ తప్పి పోకుండా, నీకు నొప్పితెలియకుండా, అసలు నీకు ఏమీ జరగనట్టుగా ఉండే వరమును ప్రసాదిస్తున్నాను. నీకు ఇంక ఆకలి, దప్పిక లేకుండా మరొక వరం ఇస్తున్నాను. నీ మనస్సు ఈ ప్రాపంచిక విషయములలో తగులుకొనకుండా దివ్యజ్ఞానంతో ప్రకాశించునట్టు మరొక వరం ప్రసాదిస్తున్నాను." అని పలికాడు శ్రీకృష్ణుడు.

అప్పుడు దేవ దుందుభులు మోగాయి. పుష్పవృష్టి కురిసింది.

ఇంతలో సూర్యాస్తమయము అయింది. ఆ సమయంలో అక్కడకు వచ్చిన మునులు శ్రీకృష్ణుడు, ధర్మజుడు, భీష్ముని వద్ద సెలవు తీసుకొని మరుసటి రోజు వస్తామని చెప్పి వెళ్లిపోయారు.

శ్రీకృష్ణుడు, ధర్మరాజు మొదలగు వారుకూడా మరునాడు వస్తామని చెప్పి భీష్ముని వద్ద సెలవు తీసుకుని తమ తమ రథములు ఎక్కి హస్తినా పురమునకువెళ్లారు.

మరునాడు ఉదయమే అందరూ నిద్రలేచి మంగళ స్నానములు ఆచరించి భీష్ముని వద్దకు పోవుటకు సిద్ధం అయ్యారు. ధర్మరాజు అర్జునునితో "ఈ రోజు సైన్యమును గానీ, పరిచారకులను గానీ రానీయ వద్దు. కేవలము ధృతరాష్ట్రుడు మొదలగు వారిని మాత్రము రమ్మని చెప్పు" అని చెప్పాడు.

ధర్మరాజు అర్జునుడు ఒక రథము మీద భీముడు, నకుల సహదేవులు మరొకరథము మీద, శ్రీకృష్ణుడు మరొక రథము మీద, కృపాచార్యుడు, యుయుత్సుడు, సంజయుడు మరొక రథము మీద బయలు దేరారు. వీరు భీష్ముని వద్దకు రాక ముందే నారదుడు మొదలగు మహా మునులు భీష్ముని వద్దకు చేరుకున్నారు. శ్రీ కృష్ణుడు, ధర్మరాజు మున్నగు వారు తమ తమ రథములు దిగి భీష్ముని వద్దకు పోయి అతనికి నమస్కరించారు.

ముందు ఎవరు భీష్ముని తో మాట్లాడాలా అని ఒకరి మొహం ఒకరు చూసుకుంటున్నారు. అది చూచి ధర్మరాజు కృష్ణునితో "కృష్ణా! భీష్ముని తో సంభాషించుటకు నీవు తక్క మరొకరు లేదు. కాబట్టి నీవేసంభాషణ మొదలుపెట్టు" అని అన్నాడు.

శ్రీ కృష్ణుడు భీష్ముని దగ్గరగా వెళ్లి అతని యోగక్షేమములు విచారించాడు. అప్పుడు భీష్ముడు ఇలా అన్నాడు.

“దేవా! నీ దయ వలన నాకు ఆకలి దప్పులు, అలసట కలగటం లేదు. నా మనస్సు ప్రశాంతంగా ఉంది. నేను వయో వృద్ధుడనైనా ప్రస్తుతము బాలుని వలే అత్యంత ఉత్సాహంగా ఉన్నాను. నీవు చెప్పిన ప్రకారము పాండవులకు చెప్పవలసినవి అన్నీ నేను చెబుతాను. కానీ, నీవు సర్వజ్ఞుడవు కదా నీవే చెప్పవచ్చును కదా! ఇందులో నీ ఆంతర్యమేమి?” అని అడిగాడు.

దానికి కృష్ణుడు ఇలా అన్నాడు. “భీష్మా! ఈ లోకంలో సమస్త యశస్సుకు, కీర్తికి నేనే కారణము. ఇప్పుడు నాకు కొత్తగా వచ్చే కీర్తి ఏమీ లేదు. ఈ అవసాన దశలో నీకు కీర్తి ప్రతిష్ఠలు కలుగ చేద్దామని ఇలా అడిగాను. నీవు అన్ని సందేహములు తీర్చే విధంగా నా జ్ఞానమును నీలో ప్రవేశ పెట్టాను. దీని వల్ల నీ కీర్తి ఆచంద్రార్కము నిలిచి ఉంటుంది. నీవు ధర్మరాజు అడిగిన ప్రశ్నలకు చెప్పే సమాధానాలు ఈ లోకంలో ఉన్న ధర్మపరులకు మార్గదర్శకా లవుతాయి. నీ జన్మ ధన్యం అవుతుంది. కాబట్టి నీవు ధర్మరాజు అడిగిన ప్రశ్నలకు తగు విధంగా సమాధానాలు చెప్పు.” అని పలికాడు.

ఆ మాటలకు భీష్ముడు మిక్కిలి సంతోషించాడు. “కృష్ణా! ధర్మరాజు పుట్టగానే మునీంద్రులు అందరూ సంతోషించారు. ఈ భరత కులంలో ధర్మరాజు పరమధార్మికుడయ్యాడు. సత్యము, శాంతి, దాంతి, శౌచము మొదలగు గుణములకు ఆలవాలము ధర్మజుడు. కామంతో గానీ, ధనముతో గానీ, భయముతో గానీ ధర్మం తప్పని వాడు ధర్మరాజు. అలాంటి వాడు నన్ను ఏమా అడగ దలచాడో అడగమను. నాకు తెలిసినంతవరకూ చెబుతాను.” అని అన్నాడు భీష్ముడు.

ఆ మాటలకు కృష్ణుడు నవ్వి "భీష్మా! ఈ యుద్ధంలో గురువులను, బంధువులను, మిత్రులను సంహరించాడు ధర్మరాజు. లెక్క లేనంత మందిని రణభూమికి బలి ఇచ్చాడు. అతనిలో దయ జాలి మచ్చుకైనా కాన పడవు... అని నీవు అంటావేమో అని నీ ఎదుటికి రావడానికి భయపడుతున్నాడు." అని అన్నాడు.

దానికి భీష్ముడు ఇలా అన్నాడు. "కృష్ణా! బ్రాహ్మణులకు వేదాధ్యయనము, యజ్ఞయాగములు చెయ్యడం విద్యుక్త ధర్మము. అలాగే క్షత్రియునకు యుద్ధం చేయడం అతని విద్యుక్తధర్మము. మరి యుద్ధము చేసేటప్పుడు, తండ్రులను, కుమారులను, మనుమలను, గురువులను చంపడం ధర్మమే కదా. ఎందుకంటే వారు తమ తమ ధర్మములను విడిచి అన్యాయంగా యుద్ధం చేసారు. అలాంటి వారిని యుద్ధములో చంపడంలో పాపం కాదు. అన్యాయం చేసే వారిని యుద్ధంలో వధించడం పుణ్యమే అవుతుంది. ధర్మరాజు తన క్షత్రియ ధర్మము నెరవేర్చాడు. కాబట్టి అతను ధర్మాత్ముడే." అని అన్నాడు భీష్ముడు.

ఈ మాటలు విన్న ధర్మరాజు చేతులు జోడించి భీష్మునికి దగ్గరగావచ్చాడు. భీష్ముని పాదాలకు తన తల ఆనించి నమస్కరించాడు. భీష్ముడు ధర్మరాజు తలను తన రెండు చేతులతో పట్టుకొని నుదుటి మీద చుంబించాడు.

"ధర్మనందనా! నీ మనసులో మెదులుచున్న సందేహములను అడగవయ్యా."అని అడిగాడు. అప్పుడు ధర్మజుడు అందరి అనుమతి తీసుకొని భీష్ముని ఇలా అన్నాడు.

"పితామహా! ధర్మార్థకామములలో రాజధర్మము గొప్పది. ఏనుగుకు అంకుశం ఎలాగో, గుర్రమునకు పగ్గము ఎలాగో మానవ మనుగడకు రాజధర్మము అత్యావశ్యకము. మా పూర్వులు ఆచరించిన రాజధర్మమును ఆచరించక పోతే అరాచకం పెరుగుతుంది. ధర్మం నశిస్తుంది. ఈ ప్రజలు చేసే పాపాలను రాజధర్మంతో నే అణిచి వేయడం ధర్మం అవుతుంది. ప్రజలు, ధర్మం తెలిసిన వారు, రాజును ధర్మస్వరూపుడుగా భావిస్తారు. కాబట్టి రాజుకు రాజధర్మము తెలియడం ముఖ్యం. కాబట్టి నాకు రాజధర్మములు, అందులో సూక్ష్మములు వివరించు. వినవలెనని కుతూహలముగా ఉన్నది." అని అన్నాడు ధర్మరాజు.

భీష్ముడు ధర్మరాజును చూచి ఇలా చెప్పసాగాడు. "తనకు మేలు జరగాలని కోరుకొనే రాజు ముందు దేవతలను, బ్రాహ్మణులను పూజించాలి. ఏ పనికైనా దైవబలము, మానవ ప్రయత్నము అవసరము. పై రెండింటిలో మానవ యత్నము అత్యంత అవసరము. మానవ యత్నం చేయు రాజుకు దేవతలు కూడా సాయపడతారు. కొన్ని సందర్భాలలో మానవ యత్నం ఫలించక పోయినా రాజు కలత చెంద కూడదు. అది దైవనిర్ణయంగా భావించాలి.

రాజుకు శాంతి, దాంతి, విజితాత్మ, శీలము మొదలగు సుగుణములు ఉండాలి. అలాంటి రాజుకు కీర్తి, సమస్త సుఖములు సమకూరుతాయి. రాజు తన రాజ్యపాలనను విజ్ఞతతో నడపాలి. దానికి మంచి నడవడి, సత్యసంధత ముఖ్యమైనవి. దండనీతిని సమర్ధ వంతంగా, జాగరూకతతో అమలు చేయాలి. అప్పుడే రాజు కీర్తి మంతుడవుతాడు.

రాతిలోనుండి ఇనుము పుడుతుంది. నీటిలోనుండి అగ్నిపుడుతుంది.

బ్రాహ్మణుని వలన రాజు తయారవుతాడు. కాని అదే ఇనుముతో రాతిని కొడితో ఇనుము విరిగి పోతుంది. అలాగే అగ్నితో నీటిని కాల్చబోతే అగ్ని ఆరిపోతుంది. బ్రాహ్మణుని అగౌరవ పరిస్తే ఆ రాజు నాశనమవుతాడు. ఈ మాటలు నీవు ఎల్లపుడూ మనసులో ఉంచుకో.

బ్రాహ్మణులు వేదస్వరూపులు. బ్రాహ్మణులను గౌరవించు. ఆదరించు. కాని తప్పుచేసిన బ్రాహ్మణుడు కూడా దండనార్హుడు. దాని గురించి శుక్రనీతిలో ఇలా చెప్పబడింది.

"యుద్ధ సమయంలో విల్లు, అమ్ములు, అస్త్ర శస్త్రములు ధరించి క్రోధంతో తన మీదికి వస్తున్న బ్రాహ్మణుని వధించడం పాపం కాదు. రాజుకు అదే పరమ ధర్మము. గురువు గారి భార్యను కామించిన వాడిని, చిన్న పిల్లలను చంపిన వాడిని, రాజద్రోహము చేసిన వాడిని, సాటి బ్రాహ్మణుని చంపిన వాడిని, అతడు బ్రాహ్మణుడైనా సరే అతనిని దేశం నుండి బహిష్కరించాలి గాని చంప కూడదు."

ఇంక రాజుకు దుర్గ రక్షణ ముఖ్యమైనది. దుర్గములు ఎల్లప్పుడూ చతురంగ బలములతో రక్షింపబడాలి. రాజు తన రాజ్యములో ఉన్న బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులను సమానంగా చూడాలి.   వర్ణ వివక్షత చూపకూడదు. అందరి మీదా దయ చూపాలి. కానీ దయ చూపడం నెపంతో మెతక దనం చూపకూడదు.

ఈ విషయంలో బృహస్పతి చెప్పిన విషయాలు మనం గమనించాలి.

"రాజు అతిగా దయచూపడం వల్ల, మృదు ప్రవర్తన వల్ల, ప్రజలలో

చులకన అవుతాడు. అప్పుడు ప్రజలు తమ ఇష్టం వచ్చినట్టు ప్రవర్తిస్తారు. రాజుతో ఆడుకుంటారు. కాని రాజు అమిత క్రోధ స్వభావుడైతే నియంతృత్వం ప్రబలుతుంది. ప్రజలు భయభ్రాంతులవుతారు. కాబట్టి రాజు అతి మృదు స్వభావుడు కాకూడదు. అలాగని అతి క్రూరత్వం ప్రదర్శించకూడదు. దయ, దండన సమపాళ్లలో రంగరించి ప్రజలను పాలించాలి. ఇది రాజధర్మములో ప్రధానమైనది.

రాజు తన కోపతాపములను ప్రజల మీద ప్రదర్శించకుండా, తొందర పాటు లేకుండా, సంయమనంతో వ్యవహరించాలి. రాజు ఎల్లప్పుడూ తన ప్రజలకు క్షేమకరమైన రీతిలో నడుచుకోవాలి.

రాజు గంభీరంగా ఉండాలి. అంతేగాని ప్రజలతో పరిహాసంగా, తన క్రింది ఉద్యోగులతో పరాచకాలాడుతూ రాజ్యపాలన చెయ్య కూడదు. ఆ పరిస్థితులలో ప్రజలు, ఉద్యోగులు రాజును లెక్కచెయ్యరు. అతనికి హాని చెయ్యడానికి కూడా వెనకాడరు. అతనికి వ్యతిరేకంగా పని చేసి, రాజు యొక్క రాచరికానికే ముప్పు తీసుకొని వస్తారు. కాబట్టి తన కింది ఉద్యోగులతో పరాచకలాడుతూ కలిసి మెలిసి ఉండకూడదు. వారి మీద దయచూపాలి గానీ గంభీరంగా ఉండాలి.

రాజ్యమునకు రాజ్యపాలనకు విఘాతం కలిగించే వారి పట్ల కఠినంగా వ్యవహరించాలి కాని మెతక దనం చూపకూడదు. వారిని వెంటనే వదిలించు కోవాలి. గర్వాంధుడై, తన కర్తవ్యమును మరచి ప్రవర్తించే వాడు తన గురువైనా, బ్రాహ్మణుడైనా, రాజు అతనిని వదిలించుకోవాలికాని భరించ కూడదు. అది రాజధర్మము.”

పై ధర్మములు బృహస్పతి మరుత్తు అనే మహారాజుకు చెప్పినట్టు

భీష్ముడు ధర్మరాజుతో చెప్పాడు.

కాబట్టి ధర్మరాజా! తప్పు చేసిన వాడు గురువైనా, మిత్రుడైనా, సుత్రుడైనా మన్నించ కూడదు. కఠినంగా శిక్షించాలి. సగర మహారాజు తన కుమారుడు అసమంజసుడు పురజనులను బాధిస్తున్నాడని తెలిసి అతనిని వదిలి వేసాడు. అలాగే ఉద్దాలక మహాముని తన కుమారుడైన శ్వేత కేతువు బ్రాహ్మణులను బాధపెడుతున్నాడు అని తెలుసుకొని వదిలి వేసాడు. మనము వారిని ఆదర్శంగా తీసుకొని రాజ్యపాలన చెయ్యాలి.

రాజు సత్యము, ధర్మము పాటిస్తూ క్షమాగుణము కలిగి రాజ్య పాలన సాగిస్తే ప్రజలు సంతోషిస్తారు. రాజు తనకు కీడు కలుగుతుంది అని శంకించి నపుడు వాటిని వైదిక కర్మలతో నివృత్తి చేసుకొనాలి.

రాజు నాలుగు వర్ణముల వారిని సమానంగా ఆదరించాలి. తనను పొగిడే వారిని దూరంగా ఉంచాలి. అవినీతిని అంతమొందించాలి. అవినీతి పరుల ధనమును స్వాధీనముచేసుకొని బాధితులకు పంచి పెట్టాలి. ఎవరినీ అతిగా నమ్మరాదు. అలాగని ఎవరినీ నమ్మకుండా ఉండరాదు. తన వివేచనతో ఉచితము అనుచితము తెలుసుకొని ప్రవర్తించాలి.

ప్రజలను పీడించి ధనమును అపహరించే రాజుకు శత్రువులు బయటనుండి రారు. అతని ప్రజలే అతనికి శత్రువులు. ధర్మనిరతులను అర్థశాస్త్రములో నిపుణులను, స్థిరమైన చిత్తము కలవారిని, రాజాజ్ఞ మేరకు నడుచుకొనే వారిని, నీతిమంతులను, ఉత్తమ కులజులను తన కొలువులో నియమించుకొనాలి. అలాంటి రాజు పాలనలో ప్రజలు కపటము లేకుండా, రాజు మీద ప్రేమతో, రాజుగారి పుత్రులవలె సంతోషంగా జీవిస్తారు.

రాజు అత్యంత పరాక్రమ వంతుడై ఉండాలి. లేనియెడల తన ప్రజల ధన, మాన , ప్రాణమును రక్షించలేడు, అని శుక్రాచార్యుడుచెప్పాడు.

పరాక్రమ హీనుడు, ప్రజలను రక్షించలేని రాజు, చదువుకోని బుత్తిక్కు వంటి వాడు అని మనువు చెప్పాడు.

రాజుకు ప్రజా సంరక్షణమే పరమధర్మము అని బృహస్పతి, భారద్వాజుడు, ఇంద్రుడు చెప్పారు.

రాజైన వాడు ఎప్పుడూ ఉత్సాహ వంతుడై ఉండాలి. న్యాయ మార్గమున గానీ, అన్యాయ మార్గమున గానీ శత్రువులను నాశనం చెయ్యాలి. శత్రువు అల్పుడని వదిలేస్తే, వాడి విషం కక్కుతాడు. కాబట్టి శత్రుసంహారము రాజుకు శ్రేయోదాయకము. ఎన్ని అడ్డంకులు వచ్చినప్పటికీ వీరుడైన రాజు తన రాజ్యమును అన్యాక్రాంతము చెయ్యడు." అని చెప్పాడు భీష్ముడు.

అప్పటికి సూర్యాస్తమయం అయింది. శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజు మొదలగు వారు, అక్కడకు వచ్చిన మునులు అందరూ భీష్ముని వద్ద సెలవు తీసుకొని వెళ్లిపోయారు.

మరునాడు, శ్రీ కృష్ణుడు, ధర్మరాజు మొదలగువారు, మహామునులు వచ్చి భీష్ముని చుట్టు కూర్చున్నారు. అప్పుడు ధర్మరాజు చేతులు జోడించి ఇలా అన్నాడు.

" తాతగారూ! మామూలు ప్రజలకూ, మహారాజుకూ భేధం ఏమీ లేదు.

ఇరువురికీ, చావు పుట్టుక, వ్యాధులు ఉన్నాయి. అందరికీ తల, చేతులు, కాళ్లు, తల సమానంగా ఉంటాయి. అటువంటప్పుడు రాజు తన ప్రజలను తన వశంలో ఎలా ఉంచుకోగలడు. ఎలా సంరక్షిస్తాడు. ఎలా దండిస్తాడు. రాజు దేవునితో సమానం ఎలా అవుతాడు. దయచేసి వివరించండి."అని అడిగాడు. దానికి భీష్ముడు ఈ విధంగా చెప్పసాగాడు.

" ధర్మనందనా! కృతయుగంలో రాజు అనేవాడు ఎవరూ లేరు. కేవలం ధర్మం మాత్రమే ఉండేది. అందరూ దర్మబద్ధులై నడుచుకొనే వాళ్లు. ఒకరిని ఒకరు రక్షించుకొనే వాళ్లు.

తరువాత మనుషులలో లోభత్వము ప్రబలింది. ఇది నాది ... అది నీది... అనే తత్వం మనసులో పాతుకుపోయింది. స్వార్థము పెరిగి ధర్మం నాశనమైంది. ప్రజలు అకృత్యములకు అలవాటు పడ్డారు. క్రమక్రమంగా కోరికలు ప్రబలాయి. అవి తీరక ఒకరి మీద ఒకరికి మత్సరం పెరిగింది. మదం, ద్వేషం ప్రబలింది. వేదములు చదవడం మానివేసారు. అధర్మము రాజ్యమేల సాగింది.

అప్పుడు దేవేంద్రుడు మొదలగువారు బ్రహ్మదేవుని దగ్గరకు వెళ్లారు. "దేవా! మానవ లోకంలో వేదాధ్యయనము సన్నగిల్లింది. యుజ్ఞ యాగములు ఎవరూ చెయ్యడం లేదు. ధర్మము నకు హాని కలిగింది." అని మొరపెట్టు కున్నారు.

బ్రహ్మదేవుడు నవ్వి "నేను దానికి తగిన ప్రతి క్రియ చేస్తాను. మీరు భయపడవద్దు." అని చెప్పాడు.

తరువాత బ్రహ్మదేవుడు నీతి శాస్త్రమును రచించాడు. ఆ నీతి శాస్త్రము లో, రాజు, మంత్రి, దుర్గము, కోశాగారము, మిత్ర బృందము, వార్తా సేకరణ, దండనీతి (పీనల్ కోడ్), శత్రువు, మిత్రుడు, ఉదాశీనుడు అనే మూడు రకముల వ్యక్తులను, సంధి చేసుకోడం మొదలగు రాజ తంత్రములు, ధర్మము, అర్థము, కామము, మోక్షము అనే నాలుగు పురుషార్థములు, పొందుపరిచాడు.

ఆ నీతి శాస్త్రము లక్ష అధ్యాయములు కలిగి ఉంది. ఈ లోకమున కంతకూ ఆచరణ యోగ్యమైంది. లోకమును నిర్మలంగా ఉంచడానికి తోడ్పడుతుంది అని భావించాడు బ్రహ్మ.

ఆ సమయంలో బ్రహ్మ దేవుని నొసటి నుండి ఆది అంతము లేని వాడు, ఈ విశ్వమునకు కర్త అయిన వాడు సర్వభూతములలో తానే అయి ఉన్నవాడు, సనాతనుడు, వికృతము, విశాలము అయిన కన్నులు కలవాడు అయిన శివుడు, విశాలాక్షుడు అనే పేరుతో ఆవిర్భవించాడు.

విశాలాక్షుడు బ్రహ్మ రచించిన లక్ష అధ్యాయములు గల నీతి శాస్త్రమును ఆములాగ్రము చదివాడు. ఈ నీతి శాస్త్రము చదవడానికి, నేర్చుకొనడానికి మానవుల ఆయుష్షు, బుద్ధి సరిపోదు అని అనుకున్నాడు. అందువలన ఆ నీతి శాస్త్రమును పదివేల అధ్యాయములకు కుదించి వైశాలాక్షము అనే నీతి శాస్త్రమును రచించాడు.

తరువాత ఆ నీతి శాస్త్రమును మహేంద్రుడు చదివాడు. మహేంద్రుడు దానిని ఐదు వేల అధ్యాయములకు కుదించాడు.

తరువాత ఆ నీతి శాస్త్రమును బృహస్పతి మూడు వేల అధ్యాయములకు కుదించి అందరికీ అర్థమయేటట్లు రచించాడు.

దానిని శుక్రాచార్యుడు వేయి అధ్యాములకు కుదించాడు. అదే శుక్రనీతి.

కాలక్రమేణా, ఆ నీతి శాస్త్రమును, మహా మునులు జనులకు అర్ధం అయ్యే విధంగా చిన్న చిన్న గ్రంధములుగా రచించారు. ఈ విధంగా నీతి శాస్త్రము వివిధ రకాలుగా మానవ లోకంలో పరిణామం చెందింది.

దేవతలందరూ విష్ణు దేవుని వద్దకు పోయి నీతి శాస్త్రము పరిణామము చెందిన విధము వివరించి ఆ నీతి శాస్త్రమును మానవ లోకమున అమలు చేయుటకు ఒక సమర్థుని నిర్దేశించండి అని వేడుకున్నారు.

అప్పుడు విష్ణుమూర్తి తన తేజస్సుతో ఒక మానస పుత్రుని పుట్టించాడు. అతని పేరు విరజుడు. అతనిని లోకమునకు రాజును చేసాడు. అతడు రాజ్యముచెయ్యడానికి ఒప్పుకోలేదు. విరజుని కుమారుడు కర్దముడు. అతడు కూడా రాజ్యాధికారమును తృణీకరించి తపస్సు చేసుకోడానికి పోయాడు.

కర్దముని కుమారుడు అనంగుడు నీతి శాస్త్రములో చెప్పబడిన దండనీతిని అనుసరించి ప్రజలను పాలించాడు. అతని తర్వాత అతని కుమారుడు నీతి పట్టాభిషిక్తుడయ్యాడు. అతడు మృత్యువు కుమార్తె సునీధ అనే యువతిని వివాహం చేసుకున్నాడు. వారికి వేనుడు అనే కుమారుడు కలిగాడు.

అతడు రాగ ద్వేషాలకు లోనయి ప్రజాకంటకుడయ్యాడు. అప్పుడు మహా మునులు వచ్చి దర్భలతో అతని కుడి తొడను మధించారు. వేనుడి కుడి తొడనుండి నల్లని వాడు, వికృతాకారుడు అయిన అశుచి అనే పేరుగల వాడు జన్మించాడు. వాడిని చూచి మహా మునులు "నిషీద... నిషీద" అన్నారు. అంటే "కూర్చో ...కూర్చో" అన్నారు. అందువలన అశుచికి కలిగిన సంతానము నిషాదులు అనే పేరుతో పిలువ బడ్డారు. వారందరూ వింధ్య పర్వత ప్రాంతము లలో అత్యంత క్రూరులై తిరిగారు.

తరువాత మహా మునులు వేనుని కుడి భుజాన్ని మధించారు. అప్పుడు ప్రకాశించే కవచంతో, ధనుర్బాణములతో, వేద వేదాంగ ధనుర్వేద పారంగతుడు అయిన ఒక మహా పురుషుడు జన్మించాడు. వెంటనే నీతి శాస్త్రములో చెప్పబడిన దండనీతి అతనిని ఆశ్రయించింది.

ఆ మహా పురుషుడు మహామునులకు నమస్కరించి "ఏ పని మీద నన్ను సృష్టించారు". అని అడిగాడు

" ఓ మహా పురుషా! నీ పేరు వైన్యుడు. నీవు అహంకారము, లోభము, కామము, క్రోధము విడిచి పెట్టి, సమస్త జనులను సమంగా చూస్తూ నీతి శాస్త్ర ము ననుసరించి ధర్మ రక్షణ చేస్తూ ఈ లోకాన్ని పరి పాలించు. నీ ఇష్టా ఇష్టములకు విలువ ఇవ్వకుండా ప్రజలను రక్షించు. దండనీతిని ఆశ్రయించి ధర్మమును రక్షించు. వేద వేదాంగములను రక్షించు. వర్ణ సంకరమును అరి కట్టు. బ్రాహ్మణులను, నీతి పరులను దయతో పాలించు." అని ఆజ్ఞాపించారు.

అప్పుడు ఆ వైన్యుడు "మహా మునులారా! నేను బ్రాహ్మణుల సహాయంతో మీరు చెప్పిన కార్యములను నిర్వర్తిస్తాను." అని పలికాడు.

దానికి మహా మునులు సంతోషించారు. వైన్యుడికి బ్రాహ్మణులను సహాయకులుగా అనుమతించారు. ఆ మహా మునులు వైన్యుని సకల భూమండలానికి పట్టాభిషిక్తుని చేసారు. శుక్రుని పురోహితునిగా నియమించారు. వాలఖిల్యులలో సారస్వతులను మంత్రులుగా నియమించారు. గర్గుడుని జ్యోతిష్కుడుగా నియమించారు. ఇంద్రుడు, కుబేరుడు, అధిక సంపదలను ఇచ్చారు. వైన్యుడు ~~ఈ~~లోకమునకు ప్రభుత్వాధి పతియై శాస్త్రప్రకారము, దండనీతిని అమలు పరుస్తూ, ధర్మంగా పరిపాలన సాగించాడు. వైన్యుడి పాలనలో ప్రజలుసుఖ శాంతులతో జీవించారు.

ధర్మరాజా! బ్రాహ్మణులను ప్రజలను వినాశం నుండి రక్షించిన వాడవటంవల్ల అతనికి క్షత్రియుడు అనే పేరు, ప్రజలను రంజింప చేసాడు కాబట్టి రాజు అనే పేరు వచ్చాయి. వైన్యుడి సంతతి వారందరూ క్షత్రియులుగా పిలువ బడ్డారు. రాజత్వము వహించి, దండనీతిని అమలు చేస్తూ రాజ్యపాలన చేసారు. కాబట్టి రాజు విష్ణు అంశ నుండి ఉద్భవించాడు. అందుకే ప్రజలను పాలించు రాజు లందరూ విష్ణ్వంశ సంభూతులు. అందుకే ప్రజారక్షణ రాజుల చేతిలో ఉంది.

సిరి (సంపద) శ్రీ మహావిష్ణువు ఫాలభాగమునుండి జన్మించింది. ధర్మమునకు భార్య అయింది. అర్థము అనే కుమారుని కన్నది. కాబట్టి ధర్మము, సిరి, అర్ధము రాజును ఆశ్రయించుకొని ఉంటారు.

ధర్మరాజా! అందుకని, రాజు ఇతరుల మాదిరి ఎలా ఉంటాడు?

అతను అందరిలోకి పుణ్యాత్ముడు. స్వర్గలోకమునకు పోవుటకు అర్హుడవుతాడు. రాజు దండనీతిని భూలోకములో అమలు చేయుటకు స్వర్గంనుండి భూమికి దిగివచ్చిన విష్ణ్వంశ సంభూతుడు. కాబట్టి వర్ణాశ్రమ ధర్మములు, ఆచార వ్యవహారములు, వేదములు, పురాణములు, ఇతిహాసములు రాజుల అధీనంలో ఉంటాయి. విష్ణుదేవుని మహిమ వలన రాజు సౌందర్యము, శౌర్యము, చతురత, మొదలగు కలిగి ఉంటాడు అని జనం అనుకుంటారు. అందుకే రాజును దేవతలతో సమానుడు అని ప్రజలు భావిస్తారు.

ధర్మజా! ఇంకా నీకు ఏమన్నా సందేహాలు ఉంటే అడుగు." అని అన్నాడు భీష్ముడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్ముని ఇలా అడిగాడు "భీష్మ పితామహా! బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు అనే నాలుగు వర్ణములు, బ్రహ్మచర్యము, గార్హస్థ్యము, వానప్రస్థము, సన్యాసము అనేనాలుగు ఆశ్రమములు, వాటిని ఆచరించు విధానములు, ఈ ప్రపంచములో అనుసరించు రాజ ధర్మములు వివరంగా తెలపండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు ఇలా చెప్ప సాగాడు.

"ధర్మ నందనా! కోపం లేకుండా ఉండటం, సత్యము పలకడం, తన భార్యయందు అనురక్తుడై ఉండటం, రాజ్యమునకు సంబంధించిన రహస్యములను కాపాడటం, పరుల యడల ద్రోహ చింతన లేకుండా ఉండటం, మొదలగు ఉత్తమ గుణములను రాజు పాటించాలి. బ్రాహ్మణునకు

ఇంద్రియ నిగ్రహము అత్యంత ఆవశ్యకము. బ్రాహ్మణుడు రోజూ వేదాధ్యయనము చెయ్యాలి. యజ్ఞ యాగములు నిష్టతో చెయ్యాలి. బ్రాహ్మణుడు చెడుగా ప్రవర్తించకూడదు. కరుణ కలిగి ఉండవలెను. శాంతస్వభావుడై ప్రవర్తించవలెను. బ్రాహ్మణునకు సంపద లభిస్తే అతడు దానిని తనసంతానము కొరకు, పరుల కొరకు వినియోగించాలి.

ఇంక క్షత్రియ ధర్మములు ఏవంటే-- యజ్ఞములుచెయ్యడం, దాన ధర్మములు చెయ్యడం, వేదములు చదవడం, దుర్మార్గులను కఠినంగా శిక్షించడం, ప్రజలను అనురాగంతో పాలించడం, యుద్ధములో భయం లేకుండా పోరాడటం. వీటిలో యుద్ధము చెయ్యడం క్షత్రియునకు పరమ ధర్మము.

ఇంక వైశ్య ధర్మములు గురించి వివరిస్తాను. వైశ్యుడు వేదాధ్యయనము చెయ్యాలి. యజ్ఞయాగములు చెయ్యాలి. న్యాయంగా ధనముసంపాదించాలి. కూడబెట్టాలి. పశువులను పోషించాలి, రక్షించాలి. ఇది వైశ్యునకు ఉత్తమ ధర్మము.

పై చెప్పిన మూడు వర్ణముల వారికి పనులు చేసిపెట్టడం శూద్రుడి ధర్మము. శూద్రుడు రాజానుమతితో ధనము, ధాన్యముసేకరించవచ్చు. కాని దాన, ధర్మముల కొరకు రాజాను మతి లేకుండానే ధనము, ధాన్యము సేకరించవచ్చు. తప్పు లేదు. బ్రహ్మ,క్షత్రియ,వైశ్యులకు యజ్ఞ యాగములు చెయ్యడం పరమ ధర్మము.

ఇంక ఆశ్రమ ధర్మములు గురించి చెపుతాను. విను.

గురువుకు శుశ్రూష చేయుట, ఆగమ శాస్త్రములు అధ్యయనము చేయుట, బాహ్య అలంకారముల మీద ఆసక్తి లేకుండుట, భిక్షుక వృత్తితో జీవించుట, ఎవరి మీద ప్రేమ గానీ ద్వేషము గానీ లేకుండా ఉండటం, ఎల్లప్పుడూ మంచి పనులే చెయ్యడం బ్రహ్మచర్యాశ్రమములో ఆచరించదగినవి.

తన నిజ భార్య మీద ఆసక్తితో ఉండటం, కరుణ, సత్యనిష్ఠ, ఓర్పు, సజ్జన సాంగత్యము, దేవ కార్యములు, పితృకార్యములు శ్రద్ధతో నిర్వర్తించడం, నిత్యాగ్ని హోత్రం చెయ్యడం, అతిథులను ఆదరించడం గృహస్థాశ్రమ ములో ఆచరించదగ్గవి.

తాను గానీ, తన భార్యతో గానీ అడవులకు వెళ్లడం, మానము, అహంకారము వదిలిపెట్టడం, ఇంద్రియములను అదుపులో ఉంచుకోడం, జడధారియై వేదములు శాస్త్రములు చదవడం, సజ్జనులతో గోష్ఠి సల్పడం, వానప్రస్థములో ఆచరించవలసిన నియమములు.

ఇంక సన్యాస ఆశ్రమము స్వీకరించిన వాడు ఎక్కడ నైనా ఉంటాడు. ఆకలి వేస్తే దొరికింది తింటాడు. రాత్రి కాగానే ఎక్కడ ఉంటే అక్కడ పడుకుంటాడు. సన్యాసాశ్రమములో అగ్ని కార్యము చెయ్యవలసిన అవసరం లేదు. తనకు తానుగా ఏమీ కోరడు. ఇచ్చింది పుచ్చుకుంటాడు. ఇంద్రియ నిగ్రహం పాటిస్తాడు. వినయంతో ఉంటాడు. ఇవి సన్యాశ్రమములో ఆచరించవలసిన విధులు.

ఈ నాలుగు ఆశ్రమములు బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రియుడు, వైశ్యుడు ఆచరించవచ్చును. కాని శూద్రుడు మొదటి మూడు ఆశ్రమములు

ఆచరించవచ్చును. సన్యాసాశ్రమమునకు అర్హుడు కాడు. ధర్మపరుడైన బ్రాహ్మణుడు యజ్ఞ యాగములలో దానమును స్వీకరించుటకు అర్హుడు. రాజులకు అటువంటి బ్రాహ్మణులకు దానము చెయ్యడంతో కీర్తి వస్తుంది.

రాజైన వాడు వర్ణాశ్రమ ధర్మములను ప్రజల చేత ఆచరింపజేసి ఈ లోకములో పరలోకములో సిద్ధిపొందుతాడు. సకల ధర్మములు రాజధర్మము నకు లోబడి ఉంటాయి. రాజు దండనీతిని విస్మరిస్తే యజ్ఞయాగములకు విఘాతము కలుగుతుంది. ప్రజలకు కీడు కలుగుతుంది. రాజు దండనీతిని అమలు చేస్తూ ప్రజలను దయతో పాలిస్తే, జనులు సుఖసంతోషాలతో జీవిస్తారు. కాబట్టి ధర్మములో కల్లా రాజధర్మము గొప్పది. రాజధర్మమును ఆచరించు రాజు దైవ సమానుడు.

పూర్వము మాందాత అనే రాజు విష్ణువును గూర్చి తపస్సు చేసాడు. మాంధాతకు ఇంద్రుడు ప్రత్యక్షం అయ్యాడు. మాంధాత ఇంద్రుడికి నమస్కారం చేసాడు. ఇంద్రుడు మాంధాతతో ఇలా అన్నాడు. "మాంధాతా! నువ్వు విష్ణువు గురించి తపస్సు చేసావు. కాని విష్ణువును ప్రసన్నం చేసుకోడం అంత సులభ సాధ్యం కాదు అందుకని నేను ప్రత్యక్షం అయ్యాను. నీ కోరిక ఏమిటో చెబితే నేను నెరవేరుస్తాను." అని అన్నాడు.

" మహేంద్రా! నాకు ఈ సంసారం మీద విరక్తి కలిగించి, భిక్షుక వృత్తి మీద ఆసక్తి కలిగించు." అని అడిగాడు మాంధాత.

అప్పుడు ఇంద్రుడు మాందాత తో ఇలా అన్నాడు. "ఓ మహారాజా! అన్ని ధర్మములలోకి రాజధర్మము గొప్పది. రాజైన వాడు, కామ క్రోధములను

విడిచి పెట్టి, దండనీతిని అమలు పరుస్తూ రాజ్యమును పాలించాలి. అప్పుడు ఆ రాజుకు ఉత్తమ గతులు కలుగుతాయి. అలాంటి మహారాజైన నీకు భిక్షుక వృత్తి ఆచరణ యోగ్యము కాదు.

ప్రజలను రక్షించడం, యుద్ధములో మరణించడం క్షత్రియ ధర్మము. భిక్షుక వృత్తి రాజధర్మము కాదు. మానవులందరిలో కల్లా రాజు గొప్పవాడు అని వేదములు, పురాణములు శాస్త్రములు ఘోషిస్తున్నాయి. ధర్మబద్ధమైన దండనీతికి సాటి వేరే నీతి లేదు అని పెద్దలు చెప్పారు. కాబట్టి, ఓ మహారాజా! నీవు కామ క్రోధములను విడిచి పెట్టి, దండనీతిని అమలు చేస్తూ రాజ్యము చెయ్యి. అంతే గాని భిక్షుక వృత్తి నీకు సరిగాదు." అని మాంధాతతో అన్నాడు దేవేంద్రుడు.

కాబట్టి ధర్మనందనా! అతిథులను, దీనులను, పేదవారిని, దయతో చూడు. సంతోషము, అహంకారము, దుఃఖము నీ మనసులోనికి రానీయక నిర్మల మనస్కుడవై ఉండు. స్వార్థాన్ని విడిచి పెట్టి ప్రజా రక్షణ కొరకు పాటుపడు. అదే పరమ ధర్మము." అని పలికాడు భీష్ముడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్మునితో ఇలా అన్నాడు.

"భీష్మ పితామహా! రాజులకు ఆచరించ వలసిన వర్ణాశ్రమ ధర్మముల గురించి చెప్పారు. మరి ప్రజలు ఏ ధర్మమును ఆచరించి సుఖంగా జీవిస్తారు." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు ధర్మరాజుకు ఇలా చెప్పాడు.

“ప్రజలు తమకు ఒక రాజును నియమించుకొని ఆయనను రాజ్యమునకు అభిషిక్తుని చేసి, ఆయన పాలనలో ప్రజలు సుఖంగా జీవిస్తున్నారు. ఆ ప్రకారం తమను పాలించే రాజు లేకపోతే ప్రజలు దుర్మార్గులై, ఒకరి ధనమును ఒకరు, ఒకరి భార్యను ఒకరు అపహరించుచూ, బలవంతులు బలహీనులను దోచుకుంటూ,   విచ్చలవిడిగా బతుకుతుంటారు. కాబట్టి రాజు లేకుండా జనము జీవించలేరు. వ్యవసాయము, వ్యాపారము, గోవులను రక్షించుట మొదలగు వృత్తులు నాశనమవుతాయి.

ఒకానొక సమయమున ప్రజలలో, రాజు లేకుండా ఉండటం వలన, అరాచకం ఏర్పడింది. దొంగతనము, రంకుతనమూ క్రూరత్వమూ పెచ్చుమీరి పోయాయి. అలాంటి దుర్మార్గులను కట్టడి చేసే రాజు లేడు. అందుకని సాధారణ ప్రజలు అందరూ కలిసి బ్రహ్మదేవుని వద్దకుపోయారు. తమకు రక్షకుడుగా ఒక రాజును ప్రసాదించమని, అతని పాలనలో తాము సుఖంగా జీవిస్తామని కోరారు.

బ్రహ్మ దేవుడు సరే అని మనువును రాజుగా నియమించాడు.

తాను అసత్యమాడే వారికి దుర్మార్గులకు రాజుగా ఉండనని చెప్పాడు మనువు.

అప్పుడు జనమంతా కలిసి మనువుతో ఇలా అన్నారు. “పశువులలోనూ, బంగారములోనూ సగ భాగము పన్ను కింద చెల్లిస్తాము. పండించిన ధాన్యములో పదవ భాగము నీకు పన్ను కింద సమర్పించుకుంటాము. కాబట్టి మంచి సైన్యమును సమకూర్చుకొని, నీ బలపరాక్రమములతో దుష్టులను శిక్షిస్తూ, శిష్టులను రక్షిస్తూ రాజ్యపాలన చెయ్యండి. ప్రజలంతా నీ ఆజ్ఞలకు

లోబడి ఉంటారు. అధర్మ వర్తనులు నీ చేత శిక్షింపబడతారు. ధర్మాత్ములు తాము చేసిన ధర్మములో ఆరవ వంతు నీకు చెందుతుంది. ఇంద్రుడు దేవతలను రక్షించి నట్టు మీరు మమ్ములను రక్షించండి." అని వేడుకున్నారు.

మనువు వారి ప్రార్థనను అంగీకరించాడు. మనువు తన బల పరాక్రమ ములతో నీతి మంతుడయి, ఈ భూమిని పరిపాలించాడు. అతని పాలనలో ప్రజలు సుఖించారు.

కాబట్టి ధర్మరాజా! రాజాజ్ఞను పాలించడం ప్రజల కర్తవ్యం. ప్రజలు రాజును దైవ సమానంగా పూజించాలి. రాజు ఎప్పుడైన పొరపాటున ధర్మం తప్పి ప్రవర్తించినా, దానిని ప్రజలు సహించాలి. ఆ ప్రకారంగా ప్రజలు రాజును సంభావిస్తేనే, శత్రువులు కూడా రాజుకు భయపడతారు. తాను పాలించే ప్రజలే రాజును లెక్క చెయ్యనపుడు, ఇంక శత్రువులు రాజును ఏం లెక్క చేస్తారు? కాబట్టి రాజు పట్ల ప్రజలు భయభక్తులతో మెలగటం ఉచితము.

రాజుకు మంచి మంచి వాహనములు, సింహాసనము, మంచి నివాస గృ హము, రుచికరమైన ఆహార పదార్ధములు, ఆడంబరమైన వస్త్రములు, అంగ రక్షకులు అత్యవసరములు. వాటిని సమకూర్చడం ప్రజట కర్తవ్యము." అని చెప్పాడు భీష్ముడు. ఇంకా ఇలా చెప్పసాగాడు.

" ఓ ధర్మరాజా! ఈ లోకములకు, లోక ధర్మములకు రాజు మూలము. రాజు లేని రాజ్యము నీరు లేని సరస్సు లాంటిది. రాజ్యపాలన లేక పోతే ప్రజలు సూర్యరశ్మి లేనట్టు బాధపడతారు. రాజు రక్షణ లేక పోతే ప్రజలు తమ తమ ధనమును ప్రశాంతంగా అనుభవించలేరు. రాజు లేకుంటే ప్రజలు భయాందో ళనలు చెందుతారు. రాజు రక్షణ లోనే ప్రజలు యజ్ఞములు యాగములు

చెయ్యగలుగుతారు. రాజు శత్రువులను జయించి వారి సంపదలను తనకు ఇష్టమైన వారికి దానం చేస్తాడు.

రాజు చార చక్షువుగా చరించునపుడు సూర్యుడి గానూ, దుర్మార్గులను దండించునపుడు యముడు గానూ ప్రవర్తించాలి. కాబట్టి రాజును దైవసమానుడు అంటారు. అందుకనే రాజును విరాట్, సామ్రాట్ అని పిలుస్తారు. ఎవరైతే ఇంద్రియ నిగ్రహము పాటిస్తూ, భక్తితో, రాజును మనసారా పూజిస్తారో వారిని రాజు అన్నిసంపదలతో సత్కరిస్తాడు.

రాజునకు ప్రజలు శరీరం వంటి వారు. రాజు ప్రజలకు ఆత్మవంటి వాడు. కాబట్టి రాజును ప్రజలు పూజించాలి. ప్రజలను రాజు రక్షించాలి. పైవిషయములన్నీ బృహస్పతి వసుమనుడు అనే రాజుకు బోధించాడు. వాటిని జాగ్రత్తగా పాటిస్తూ వసుమనుడు రాజ్యపాలన చేసాడు" అని భీష్ముడు ధర్మరాజుకు చెప్పాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్మునితో "పితామహా! రాజు జనపదపాలనము, శత్రు సంహారము ఎలా చెయ్యాలో వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇలా చెప్పసాగాడు.

"ధర్మనందనా! రాజైన వాడు ముందు తనను తాను గెలవాలి. తరువాత శత్రువులను గెలవాలి. తనను తాను గెలువ లేని వాడు శత్రువులను ఎలాగెలువగలడు? ధర్మనందనా! తనను తాను గెలవడంఅంటే తనలో ఉన్న కామము, క్రోధము, మోహము, లోభము, మదము, మాత్సర్యము అను గెలవాలి. జితేంద్రియుడు కావాలి. ఆ ప్రకారంగా అరిషడ్వర్గములను

జయించిన రాజు శత్రువులను సులభంగా జయించగలడు.

రాజు తన రాజ్య సరిహద్దులను, రాజ్యములో జనసంచార స్థలములను, దుర్గములను, సింహ ద్వారములను, అంతః పురములను తగిన రక్షక భటులను నియోగించి రక్షించుకొన వలెను. రాజు చార చక్షువుగా ప్రవర్తించాలి. శత్రురాజుల దగ్గర, తన రాజ్యమంతటా, అంతః పురములోనూ చారులను నియోగించి ఎప్పటికప్పుడు సమాచారమును సేకరించవలెను.

రాజు తాను బలహీనుడైనపుడు, ఆవిషయం శత్రురాజులు పసిగట్టక ముందే మరొక బలవంతుడైన మిత్ర రాజుతో సంధి చేసుకొన వలెను. శత్రురాజుకు కప్పము కట్టిఅయినా సరే తన రాజ్యమును రక్షించుకొనవలెను. శత్రురాజు బలహీనుడైనప్పుడు అతడు మైమరిచి ఉండగా చూచి అతని మీద దాడి చెయ్యాలి. విషప్రయోగము చేతగానీ, అగ్నిని ప్రయోగించి గానీ అతని రాజ్యమును ఛిన్నాభిన్నం చెయ్యాలి. అని చెప్పి అనవసరంగా ఎవరితోనూ కయ్యమునకు కాలు దువ్వకూడదు. ముందు మంచి మాటలతో చెప్పి చూడాలి. తరువాత శత్రు రాజులలో విబేధాలు కల్పించాలి. లొంగదీసు కోవాలి. ఆఖరి అస్త్రంగా యుద్ధము చెయ్యాలి.

రాజు తన ప్రజలను కన్న తండ్రి వలె పరిపాలించాలి. ప్రజల సంపాదనలో ఆరవ వంతు మాత్రము పన్నుగా వసూలు చెయ్యాలి. ఆదాయపు వనరులు సమృద్ధిగా లభించే అటవీ సంపద, గోవులు, గనులు, మొదలగు వాటిని సమర్ధులైన అధికారులను నియమించి అభివృద్ధి చెయ్యాలి. తన రాజ్యములో జరిగే అన్ని అభివృద్ధి పనులను రాజు ఒక కంటితో చూస్తూ ఉండాలి. అప్పుడే అభివృద్ధి సాధ్యం అవుతుంది.

రాజు తన రాజ్యములో కోటను ఎల్లప్పుడూ సంరక్షించుకుంటూ ఉండాలి. పశువులకు గడ్డి, గుర్రములకు దాణా, ప్రజలకు కావలసిని ఆహార పదార్ధములు, నూనెలు, నెయ్యి, ఆయుధములు, ఔషధములు, యంత్రములను సమృద్ధిగా నిల్వ ఉంచుకొన వలెను. మంచి నీటికి బావులను తవ్వించవలెను. సమర్ధులైన వారిని సైన్యములో నియోగించవలెను.

శత్రువు తన మీదికి దండెత్తి రావడం పసిగట్టి వారు వచ్చు త్రోవలోవారికి వారి సైన్యమునకు ఆహారపదార్ధములు, నీరు దొరకకుండా జాగ్రత్త పడవలెను. రాజ్యములో రాజును, మంత్రులను, జనపదములను, కోశాగారమును సైన్యమును, దుర్గమును, మిత్రరాజులను జాగ్రత్తగా చూచుకొనాలి. అలాగే రాజ్యతంత్రమును సమర్ధ వంతంగా నడపాలి.

ధర్మము, అర్ధము, కామము అను మూడు పురుషార్ధములను పాటించాలి. సత్వ, రజస్, తమోగుణములను సమపాళ్లలో పాటించడమే రాజధర్మము. ప్రమాద వశాత్తు అర్ధము, కామము బలహీనమైనప్పటికీ, ధర్మము మాత్రము తప్పరాదు అని అంగిరసుడు, భారద్వాజుడు చెప్పారు.

రాజైన వాడు ఇంద్రియములను జయించాలి. వాటికి వశుడు కారాదు. కామము వలన ప్రేరేపింపబడే జూదము, వేట, స్త్రీ సంభోగము, మద్యపానము, ధనమును విచ్చలవిడిగా ఖర్చుపెట్టడం, మొదలగు వాటిని, క్రోధము వలన కలిగే దురుసుగా మాట్లాడటం, అనవసరంగా ఇతరులను దండించడం మొదలగు వాటిని వదిలిపెట్టాలి.

వేదాధ్యయనము, యజ్ఞములు, యాగములు, దాన ధర్మములు చెయ్యాలి. తనకు హాని తలపెట్టే వారి కుటిల మైన మాటలకు లొంగిపోకూడదు.

నీతి మంతులైన మంత్రులతో దైవ చింతన, సుపరిపాలన సాగించాలి. దేవతలను బ్రాహ్మణులను నిత్యం పూజించాలి. పితృదేవతలకు తర్పణ క్రియలు ఆచరించాలి. అశుభములను పారద్రోలి,నిత్యం శుభప్రదములైన పనులుచేస్తూ రాజ్యపాలన సాగించాలి. అటువంటిరాజు ఈ లోకములోనే కాదు పరలోకములో కూడా సిద్ధి పొందుతాడు." అని భీష్ముడు ధర్మరాజుతో చెప్పాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్మునితో "పితామహా! రాజు దండనీతిని ఎలా ఉపయోగించాలి వివరించండి." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు ఇలా చెప్ప సాగాడు.

"కృతయుగారంభంనుండి రాజు దండనీతిని ధర్మమైన పద్ధతిలో ఉపయోగిస్తున్నాడు. రాజు దండనీతిని ధర్మబద్ధంగా ఆచరించడం వల్ల ధర్మనిరతి పెరుగుతుంది. మనం చేసే కర్మలు సత్ఫలితాలను ఇస్తాయి. ఋతువులు మనకు శుభాలు చేకూరుస్తాయి. ప్రజల జీవిత కాలం పెరుగుతుంది. దున్నకుండానే భూమి ఫలసాయము అందిస్తుంది.

తరువాత వచ్చిన త్రేతాయుగములో ధర్మము కొంచెం క్షీణిస్తుంది. మూడు పాదములతో నడుస్తుంది. దానితోనే ప్రజలు సంతృప్తి పొందుతారు.

ఇంక ద్వాపర యుగములో రాజు ధర్మమును రెండు పాదములతో మాత్రమేనడుపుతాడు. ప్రజలు దానితోనేసంతృప్తి చెందుతారు.

ఇంక రాబోవు కలియుగములో రాజుకు ధర్మాచరణము మీద శ్రద్ధ

సన్నగిల్లుతుంది. అధర్మము పెరుగుతుంది. వర్ణాశ్రమ ధర్మములు గతి తప్పుతాయి. ఇదంతా కాల గతిని బట్టి జరుగుతుంటుంది.

కాని రాజైన వాడు రాజ నీతిని కాల గతిని బట్టి కాక, కృతయుగములో వలె ఆచరించిన, ధర్మము నాలుగు పాదములతో వర్ధిల్లుతుంది. లేనిచో క్రమ క్రమంగా కాలగతిని క్షీణిస్తుంది.

దానికి రాజు ఈ ప్రకారం ఆచరించాలి. రాజు ప్రజలు చేసే పనులను, వారు చేసే తప్పులను జాగ్రత్తగా పరిశీలించాలి. ఎవడైనా తనను తాను పొగుడుకుంటున్నాడు అంటే వాడికి మదము, అహంకారము,లోభము, దుర్మార్గము ఎక్కువగా ఉంటుంది అని తెలుసుకోవాలి. అవి లేని వాడు తనను తాను పొగుడుకొనడు.

సజ్జనుడైన రాజు నియమ బద్ధంగా జీవిస్తాడు. వాడికి పరాక్రమం ఉంటుంది కాని గర్వం ఉండదు. పరస్త్రీలను కామించడు. వాడికి కోపం ఉండదు. సామంత రాజులను ధనం కోసం పీడించడు. ఇచ్చింది తీసుకుంటాడు.

రాజుకు వేదవేదాంగ పారంగతుడైన పురోహితుడు అవసరము. ఎల్లప్పుడూ అతను పురములోనే ఉండాలి. రాజును సక్రమ మార్గంలో నడిపించాలి.

సామంత రాజులనుండి కప్పములు, ప్రజల నుండి కానుకలు గ్రహించే ఉద్యోగము, దయ, కరుణ, చతురత కలిగిన మంత్రులకు అప్పగించాలి. రాజు పన్నుల కోసం ప్రజలను పీడించరాదు. అది పాల కోసం ఆవు పొదుగును

కోయడంతో సమానం.

రాజు ప్రజల నుండి పన్నులను, తోటమాలి చెట్టు నుండి పండ్లను కోసే మాదిరి సున్నితంగా వసూలు చేయాలి. ముందుగా ప్రజలకు అవసరమైన సౌకర్యములు కల్పించి, ప్రజలకు రక్షణ కల్పించి, తరువాత పన్నులు వసూలుచేయాలి.

(దీనినే Quid Pro Quo (Latin word) గా న్యాయ శాస్త్రంలో పిలుస్తారు. something for something అని అర్థం. మనం కట్టే పన్నులకు తగిన సేవలు ప్రభుత్వం మనకు అందించాలి. దీనిని భీష్ముడు రాజ నీతిలో ప్రతి పాదించాడు. కాని ఈ రోజుల్లో ప్రజలు రూపాయి పన్ను కట్టినా అందులో పది పైసలు కూడా సేవల రూపంలో ప్రజలకు లభించడం లేదు.).

ప్రజలను రక్షించడం, ప్రజలకు కావలసిన సౌకర్యములు కల్పించడం రాజు బాధ్యత. ఎన్ని యజ్ఞములు, యాగములు, తపస్సులు చేసినా అవి ప్రజారక్షణతో సాటి రావు అని రాజు గ్రహించాలి." అని భీష్ముడు ధర్మరాజుతో చెప్పాడు.

ఇంకా ఇలా చెప్పసాగాడు "ధర్మనందనా! ఇలాదేవికి పురూరవుడు అనే కుమారుడు ఉండేవాడు. పురూరవ చక్రవర్తి ఈ భూమినంతా పాలించాడు. ఆ పురూరవుడు వాయుదేవుని ..... " బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియుల లో ఈ భూమి ఎవరి సంపదగా విరాజిల్లుతుంది......" అని అడిగాడు. దానికి వాయుదేవుడు ఇలా చెప్పాడు.

"బ్రహ్మ యొక్క ముఖం నుండి బ్రాహ్మణుడు, బాహువుల నుండి క్షత్రియులు, తొడల నుండి వైశ్యులు, పాదముల నుండి శూద్రులు జన్మించారు. ఉత్కృష్టమైన ముఖమునుండి జన్మించిన బ్రాహ్మణుడు, ఈ భూమిలోని సకల సంపదలను అనుభవించుటకు, ఒకరికి ఇచ్చుటకు అర్హుడు. దండనీతిని అమలు చేయుటకు క్షత్రియుని, సహజంగా శాంతి కాముకుడైన బ్రాహ్మణుని అతని పురోహితునిగా నియమించారు. అటువంటి పురోహితునికి సమస్త సంపదలు సమకూర్చి అతని అడుగుజాడలలో రాజ్యపాలన చేయు రాజు ఈ లోకంలో పరలోకంలో సుఖసంతోషాలుపొందుతాడు. ప్రజల యొక్క భయమును పోగొట్టి రక్షించడమే రాజు యొక్కపరమ ధర్మము." అని వాయుదేవుడు పురూరవుడికి తెలిపాడు." అని భీష్ముడు ధర్మరాజుకు చెప్పాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్ముని తో ఇలా అన్నాడు. "పితామహా! ఏ యే పనులు చేస్తే బ్రాహ్మణులు గౌరవాన్ని పొందుతారు." అని అడిగాడు.

భీష్ముడు ఇలా చెప్పసాగాడు.

"ధర్మ నందనా! పూర్వము శుక్రాచార్యుడు పురోహితుని గురించి చెప్పిన మాటలు నీకు చెబుతాను విను. రాజు పురోహితుని ఆధ్వర్యములో యజ్ఞ యాగములు చేసి దేవతలను, గరుడ, గంధర్వ, విద్యాధరులను తృప్తి పరచవలెను. పురోహితుడి రక్షణ లేని రాజును రాక్షసులు, పిశాచములు పీడిస్తుంటాయి. రాజుకు అనుదినము కలి గే అశుభములను పురోహితుడు శాంతి కార్యములతో నివారిస్తాడు. రాజుకు జరిగే అశుభములను తన శాంతి హోమములతో రక్షిస్తూ, శత్రురాజులను మంత్ర తంత్రములతో పురోహితులు

నాశనం చేస్తారు. కాబట్టి నువ్వు ఉత్తముడైన పురోహితుని నియమించుకొని రాజ్యపాలన చెయ్యి .

కాని పరిశుద్ధుడు కాని కుత్సితుడైన పురోహితుడు రాజుకు హాని కలిగిస్తాడు. తానూ నాశనం అవుతాడు. కాబట్టి రాజు ఆరోగ్యవంతుడు, గుణవంతుడు, బుద్ధిమంతుడు అయిన బ్రాహ్మణుని పురోహితునిగా నియమించుకోవాలి. ప్రతి కార్యములో కూడా రాజు, పురోహితుడు, ఒకే మాట మీద నిలబడి ఆ కార్యమును నిర్వర్తించాలి.

ధర్మనందనా! దీని గురించి ఒక ఇతిహాసము చెప్పెదను విను. బ్రాహ్మణునికి క్షత్రియునికి ఉన్న సంబంధము గురించి కశ్యప ప్రజాపతి ఐలుడికి ఈ విధంగావివరించాడు. క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణుని నుండి పుట్టాడు. బ్రాహ్మణుడు క్షత్రియుని వల్ల నియమింప బడ్డాడు. కాబట్టి బ్రాహ్మణ క్షత్రియులు ఒకరి మీద ఒకరు ఆధారపడి జీవిస్తారు.

రాజు పురోహితుడు పరస్పరం గౌరవించుకుంటూ పాలన సాగిస్తే ప్రజలు రాజును గౌరవిస్తారు లేని యడల ఆ రాజు పట్ల, పురోహితుని పట్ల ప్రజలు గౌరవం చూపించరు. అధర్మము ప్రజ్వరిల్లుతుంది. బ్రాహ్మణుడికి క్షత్రియుడికి సఖ్యత లేక పోతే రుద్రుడికి కోపం వస్తుంది. రుద్రుడికి కోపం వస్తే ప్రపంచం సర్వ నాశనం అవుతుంది కాబట్టి బ్రాహ్మణుడు క్షత్రియుడు ఒకరిని ఒకరు గౌరవించుకోవాలి.

ఇంకా పురోహితుడు ఎలా ఉండాలి అనే విషయం గూర్చి కుబేరుడు ముచికుందుడు అనే మహారాజుకు ఇలా చెప్పాడు.

పూర్వ కాలంలో ముచికుందుడు అనే రాజు రాజ్య కాంక్షతో కుబేరుని మీదికి దండెత్తాడు. కుబేరుడు తన సైన్యములను పంపి ముచికుందుని ఓడించాడు. ముచికుందుడికి కోపం వచ్చింది. తన ఓటమికి కారణం పురోహితుడని తలచి అతనిని నిందించాడు. ముచి కుందుని పురోహితుడు వెంటనే హోమములు, పూజలు, తపస్సు చేసి తన మంత్ర శక్తితో ముచి కుందుని సేనలకు బలపరాక్రమములు సమకూర్చాడు. ముచికుందుడు మరలా కుబేరుని మీదికియుద్ధానికి వెళ్లాడు.

అప్పుడు కుబేరుడు ముచి కుందుని చూచి "నీవు నీ పురోహితుని తపః బలముతో మంత్ర శక్తితో వచ్చావు. నీ స్వశక్తి మీద రాలేదు" అని అవహేళన చేసాడు. అప్పుడు ముచి కుందుడు కుబేరునితో ఇలా అన్నాడు. "బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రియుడు వేరు వేరు కాదు. ఒకరి మీద ఒకరు ఆధారపడి ఉంటారు అని ఆ బ్రహ్మ అనుగ్రహించాడు. కాబట్టి నాపురోహితుని బలమే నా బలము. మారు మాటాడక యుద్ధానికి రా." అని పిలిచాడు.

దానికి కుబేరుడు నేను నీతో యుద్ధము చేయను. నీకు కావాల్సింది నా రాజ్యము కదా దానిని తీసుకో అని అన్నాడు.

నాకు నీ దయాధర్మ భిక్ష అక్కర లేదు నిన్ను జయించి నీ రాజ్యము తీసుకుంటాను అన్నాడు ముచికుందుడు.

ముచి కుందుని పరాక్రమానికి సంతోషించాడు కుబేరుడు. అలాగే నేను నీకు ఓడి పోయాను అన్నాడు. ముచి కుందుడు సంతోషించాడు. ఈ సమస్త భూ మండలాన్ని చాలా సంవత్సరాలు పరిపాలించాడు .

కాబట్టి   ఓ ధర్మ రాజా! నీవు ఎల్లప్పుడూ నీ ప్రజలకు అభయ హస్తమిచ్చి, రక్షించి ఈ భూమిని పాలించు. అదియే రాజధర్మము." అని చెప్పాడు భీష్ముడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు "పితామహా! బ్రాహ్మణులు మొదలగు వారు తమ తమ వృత్తిధర్మములు, కుల ధర్మములు విడిచి ప్రవర్తించిన ఏమి చేయవల యును వివరించండి." అని అడిగాడు.

దానికి భీష్ముడు ఈ ప్రకారంగా బదులు చెప్పాడు.

"ఓ ధర్మరాజా! ఆపదలు సంభవించిన సమయంలో ఏ కులము వారైనా తమ తమ కులధర్మములను విడిచి ప్రవర్తించిన వారికి ఏ పాపమూఅంటదు. కాని, క్షత్రియుడు పట్ట వలసిన కత్తి బ్రాహ్మణుడు పడితే, బ్రాహ్మణుడు తన బ్రాహ్మణ్యము కోల్పోయి క్షత్రియుడు అవుతాడు. అలాగే బ్రాహ్మణుడు తన కుల ధర్మము వీడి వైశ్య ధర్మమయిన వ్యాపారము చేసిన వైశ్యుడౌతాడు. అలాగే బ్రాహ్మణుడు శూద్ర ధర్మమైన ధనార్జన కొరకు ఒకరికి ఊడిగము చేసిన శూద్రుడౌతాడు. ఇదే మాదిరి తక్కిన జాతుల వారు కూడా తమ తమ ధర్మములు వీడి పరధర్మములను ఆచరించిన, కుల హీనులవుతారు. అటువంటి వారు మరలా తమ తమ కర్మలను ఆచరించుటకు అర్హులు కారు. రాజు ఈ విషయముల నన్ని తెలుసుకొని ఎవరూ తమ తమధర్మము తప్పకుండా చూడాలి.

ప్రజలు సంపాదించుకొన్న పుణ్యములో కానీ, పాపములో కానీ నాలుగవ వంతు రాజుకు చెందుతుంది. కాబట్టి ప్రజలు వర్ణాశ్రమ ధర్మములు తప్పి చరించిన ఆ పాపములో నాలుగవ వంతు రాజు అనుభవించాలి."అని భీష్ముడు

ధర్మరాజుకు వివరించాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్ముని తో ఇలా అన్నాడు. "పితామహా! నాకు ఈ రాజ్యసుఖములు అనుభవించాలని గానీ, రాజ్యాధికారము చేపట్టాలని గానీ లేదు. కానీ నేను ధర్మరక్షణ, ప్రజారక్షణ నిర్వర్తించగలనా! అని సందేహము కలుగుచున్నది. ఈ రాజ్యభారము పాపభూయిష్టము. పైగా ప్రజల మీద దండనీతిని ప్రయోగించి వారి ఆగ్రహానికి గురి కావాలి. అందుకని నీకు ఈ రాజ్యభారము అక్కర లేదు. మరలా అడవులకు వెళతాను."అని అన్నాడు.

దానికి భీష్ముడు నవ్వి నీవు క్షత్రియుడవు. కాని నీవు వైరాగ్యము కోరుకుంటున్నావు. అది రాజధర్మము ఎలా అవుతుంది. నీ మనసు చాలా సున్నితము. కానీ ఇది క్షత్రియలక్షణము కాదు కదా! నీకు బుద్ధులు చెప్పడానికి నీ తండ్రి పాండురాజు, నీ తాత విచిత్రవీర్యుడు నీ ముత్తాత శంతన మహారాజు ఇక్కడ లేరు కదా. కాబట్టి నా మాట విను.

నీకు ముందు ఈ భూమిని ఏలిన రాజు లందరూ రాజ ధర్మము, దండనీతి ఆచరించి రాజ్య పాలన చేయలేదా! అలాగే నువ్వు కూడా ప్రజలను పాలించు. యజ్ఞములు, యాగములు చెయ్యడం క్షత్రియ ధర్మము. అలా చేయక పోవడం మహా పాపం. వర్ణాశ్రమ ధర్మములను నీవు పాటిస్తూ, నీ ప్రజలతో పాటించేట్టు చెయ్యి. అదియే రాజధర్మము.

ఈ సందర్భంలో నీకు ఒక ఇతిహాసము చెబుతాను విను. పూర్వము కేకయ రాజు వేదాధ్యయనము కొరకు అరణ్యములకు వెళ్లాడు. అక్కడ ఒక రాక్షసుడు ఆ రాజును పట్టుకొన్నాడు. ఆ రాక్షసుడిని ఎదిరించే బలం కేకయ రాజుకు లేదు. అపుడు కేకయ రాజు రాక్షసునితో ఇలా అన్నాడు.

“ఓ దానవేంద్రా! నా రాజ్యములో దొంగతనములు, రంకు తనములు మచ్చుకైనా లేవు. నా రాజ్యములో బ్రాహ్మణులు వేదాధ్యయనము, యజ్ఞ యాగములు నిరంతరము చేస్తుంటారు. రాజులు బ్రాహ్మణులను ఆరాధిస్తుంటారు. యజ్ఞములు చేస్తుంటారు. వైశ్యులు గోరక్షణ, వ్యాపారము మొదలగు విధులు నిర్వర్తిస్తుంటారు. పై మూడు జాతులకు సేవ చేస్తూ శూద్రులు జీవనం సాగిస్తున్నారు. నా రాజ్యంలో నేను నా ప్రజలూ వర్ణాశ్రమ ధర్మములు పాటిస్తూ జీవనం సాగిస్తున్నాము. నేను నా ప్రజలు ఏం పాపం చేసామని నన్ను ఇలా నిర్బంధించావు.” అని నిలదీసాడు.

కేకయ రాజు మాటలకు ఆ దానవుడు   ఎంతో సంతోషించాడు. కేకయ రాజును ప్రశంసించి అతనిని విడిచి పెట్టాడు. కాబట్టి ధర్మరాజా! కేకయ రాజు మాదిరి రాజులందరూ ధర్మంగా రాజ్యపాలన చేసే అతనికి ఏ పాపమూ అంటదు” అని చెప్పాడు భీష్ముడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్మునితో ఇలా అన్నాడు. “పితామహా! రాజాశ్రయం దొరకని బ్రాహ్మణుడు కష్టకాలంలో ఎలా జీవించగలడు. తెలుపండి.”అని అడిగాడు.

భీష్ముడు ఇలా అన్నాడు.

“బ్రాహ్మణుడు తన వృత్తిధర్మములో జీవనం సాగించడం దుర్భర మైనపుడు   ఆపద్ధర్మంగా వైశ్యవృత్తిని స్వీకరించవచ్చు. కాని ఎక్కువ ధనాశతో ఉప్పు, నువ్వులు, మాంసము, ఆవు, ఎద్దు, అన్నము, మద్యము ,నెయ్యి, నూనెలు మొదలగు వాటిలో వ్యాపారముచేయరాదు.” అని చెప్పాడు భీష్ముడు.

“ పితామహా! యజ్ఞములు ఏ ప్రకారము ఆచరించాలి.” అని అడిగాడు.

“ధర్మనందనా! యజ్ఞములకు శ్రద్ధముఖ్యము. మిథ్యాచారముగా యజ్ఞములు చెయ్యకూడదు. వేదములను అపహాస్యము చెయ్యకూడదు. యజ్ఞ యాగము లలో బ్రాహ్మణులకు దక్షిణలు సమర్పించి తృప్తిపరచవలెను. యజ్ఞయాగముల కన్నా తపస్సు అధికమైనది. తపస్సు అనగా ప్రసన్నం గా ఉండటం, అహింసావ్రతము ఆచరించడం, ఎల్లప్పుడూ సత్యం పలకడం, దయగలిగి ఉంటడం, ఇంద్రియ నిగ్రహం కలిగి ఉండటం.” అని చెప్పాడు భీష్ముడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్ముని తో ఇలా అన్నాడు. “పితామహా! రాజు ఎలాంటి వారిని నమ్మాలి ? నమ్మక మైన స్నేహితులు లేని రాజు రాజధర్మమును సక్రమంగా నెరవేర్చ లేడు గదా!” అని అడిగాడు.

భీష్ముడు ఇలా చెప్ప సాగాడు.

“రాజు ఎవరినీ అతిగా నమ్మకూడదు. అలాగని చెప్పి ఎవరినీ అసలు నమ్మకుండా ఉండకూడదు. నమ్మీ నమ్మనట్టు ఉండి కార్యసాధన చెయ్యాలి. రాజుకు ఎల్లప్పుడూ మేలు చేసే వాడే నిజమైన స్నేహితుడు. అతని స్నేహం వల్ల రాజుకు సమస్త శుభములు సమకూరుతాయి. ఎల్లప్పుడూ అప్రమత్తుడై చరించే మిత్రుని మీద కార్యభారము మోపిన, ఆ కార్యము సఫలమవుతుంది. సుఖ దుఃఖములను సమానంగా భావించి, పాపచింతన లేక కార్యములు నెరవేర్చు మిత్రుని రాజు సముచితంగా గౌరవించాలి. అలాంటి మిత్రుని మంత్రిగా చేసుకొనిన, అతడు కామ, క్రోధ, మోహములకు వశుడు కాకుండా నీతి మంతుడై, తన విద్యుక్తధర్మములను సక్రమంగా నెరవేర్చగలడు.

ఇంక రాజుకు అన్నదమ్ములు ఉండటం మంచిది. వారు పెద్ద వారైనా రాజు వారిని గౌరవించాలి. రాజుకు అన్నదమ్ములు, బంధు మిత్రులు ఎంతో బలాన్ని చేకూరుస్తారు. అన్నదమ్ములు, బంధుమిత్రులు సమృద్ధిగా ఉన్న రాజు వంక కన్నెత్తి చూడటానికి శత్రురాజులు జంకుతారు.

అంగ బలం లేని రాజును శత్రురాజులు చులకనగా చూస్తారు. అన్న దమ్ములతో, బంధు మిత్రులతో బేధాభిప్రాయాలు ఉన్నా, పైకి మాత్రం అందరితో కలిసి ఉండాలి. అది రాజుకు క్షేమం.

కొంత మంది రాజును పైపైన పొగుడుతూ లోపల అతని లోపముల గురించి ఆలోచిస్తుంటారు. అలాంటి వారు సమయం వచ్చినప్పుడు రాజుకు ఎలాంటి హాని నైన తలపెట్టడానికి వెనుకాడరు. కాబట్టి, అలాంటి వారిని గుర్తించి, వారిని నాశనం చెయ్యడం రాజనీతి." అని అన్నాడు భీష్ముడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్మునితో "పితా మహా! ధనార్జన ఎలా చెయ్యాలో వివరించండి." అడిగాడు.

భీష్ముడు ఇలా చెప్పసాగాడు.

"రాజుకు ధనార్జన చేయు వ్యక్తి ఎంతో అవసరం. అలాంటి వ్యక్తిని ప్రజలు సహించరు. అతనిని జాగ్రత్తగా సంరక్షించుకోడం రాజు బాధ్యత. ఈ విషయంలో ఒక ఇతిహాసము ఉన్నది. చెబుతాను విను.

పూర్వము కాలకవృక్షీయుడు అనే ముని ఉండేవాడు. అతని వద్ద ఒక కాకి ఉండేది. ఆ కాకిని ఒక పంజరంలో పెట్టాడు. ఆ కాకి త్రికాల వేది అని

జనానికి చెబుతూ ఉండేవాడు. ఆ కాకితో సహా ఆ ముని కోసలదేశాధీశుడైన క్షేమదర్శి వద్దకు వెళ్లాడు.

"మహారాజా! ఈ కాకి త్రికాలవేది. నీవు ధనార్జన పట్ల ఏమరుపాటు గా ఉన్నావు. దాని వలన నీకు ఆపదలు కలిగే ప్రమాదం ఉంది. నీకు రాబోయే ప్రమాదమును గూర్చి ఈ కాకి నీకు చెప్పగలదు. నీ రాజ్యములో ఉండి నీకు హాని చేయుచున్న దొంగలను పట్టి ఇస్తుంది." అని చెప్పాడు.

రాజు అతనిని సాదరంగా ఆహ్వానించి రాజ మందిరంలో విడిది చేయించాడు. ఆ రోజు రాత్రి కొంతమంది రాజోద్యోగులు ఆ కాకిని చంపేసారు. మరునాడు కాలక వృక్షీయుడు ఆవిషయం రాజుకు చెప్పాడు.

"రాజా! నా పేరు కాలక వృక్షీయుడు. నేను నీ తండ్రికి మంచి మిత్రుడను. మీ తండ్రి గారు చనిపోయిన తరువాత ఈ రాజ్యములో ఉండటం ఇష్టం లేక అడవులకు వెళ్లి తపస్సు చేసుకుంటున్నాను. నీ తండ్రి తరువాత నీవురాజువు అయ్యావు అని తెలిసింది. నీ పరిపాలన ఎలా ఉందో తెలుసుకొనడానికి నీ రాజ్యానికి వచ్చాను. నీ రాజ్యం అంతా తిరిగాను. నీ రాజ్యం సుభిక్షంగా ఉన్నప్పటికినీ, కొంతమంది అధముల వలన,వారి కుయుక్తుల వలన, నీ రాజ్యం ప్రమాదంలో ఉందని తెలుసుకున్నాను.   ఆ విషయం నీకు తెలుపడానికి వచ్చాను. అది మామూలు కాకి. దానికి ఏ మహిమలూ లేవు. నేను ఆ కాకి త్రికాలవేది అని అందరినీ నమ్మించాను. ఆకాకి ఎక్కడ తమ దుర్మార్గాలు బయట పెడుతుదేమో అని ఆ దుర్మార్గులు దానిని చంపేసారు. కాబట్టి నీ అంతఃపురంలోనే దుర్మార్గాలు జరుగు తున్నాయి. ప్రస్తుతం నన్ను నమ్మనట్టుగా నటించి నన్ను వెళ్ల గొట్టు. తరువాత ఆ దుర్మార్గులను నేర్పుగా కనిపెట్టి వారిలో వారికి విరోధము కల్పించి, వారి

దుర్మార్గాలు బయటపెట్టి, వారిని శిక్షించు. ఇదే ప్రస్తుత కర్తవ్యము అని చెప్పాడు. అతని మాట ప్రకారము ఆ రాజు దుర్మార్గులను శిక్షించాడు. సుఖంగా రాజ్యపాలన చేసాడు. కాబట్టి మిత్రుడు అలా ఉండాలి." అని చెప్పాడు భీష్ముడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు "పితామహా! మంత్రి ఎలా ఉండాలి? అతని లక్షణములు ఏమి?" అని అడిగాడు.

భీష్ముడు ఇలా చెప్పసాగాడు.

"ధర్మనందనా! మంత్రి అనే వాడు ఈ క్రింది లక్షణములు కలిగి ఉండాలి.

1.మంత్రి జ్ఞానపరుడై ఉండాలి
2.పురజనులకు బంధువుగా మెలిగేవాడుగా ఉండాలి.
3.కార్యశూరుడై ఉండాలి.
4.ధైర్యవంతుడు, శౌర్యవంతుడు అయి ఉండాలి.
5.క్రూరత్వము లేకుండా పరిశుద్ధమైన మనస్సు కలవాడై ఉండాలి.
6.రాజు పట్ల భక్తి శ్రద్ధలు, అనురాగము కలిగి ఉండాలి.
7.సుఖములను, దుఃఖములను సమానంగా అనుభవించేవాడుగా ఉండాలి.
8.తన చెమటను నెత్తురుగా భావించి పనిచేయాలి.
9. ఏ సందర్భంలోనైనా రాజు తన మీద నేరము మోపినా, కోపంతో తిట్టినా, తాను కోపగించుకోకుండా, రాజుతో సంబంధ బాంధవ్యములను చెడనీయక, నిజా నిజములు రాజుకు వివరించే ఓర్పునేర్పు కలవాడై ఉండాలి.

10. తన లోని లోపములను కప్పిపుచ్చుకుంటూ, శత్రువుల లోని లోపములను కనిపెట్టి తగురీతిగా ప్రవర్తించే బుద్ధిమంతుడై ఉండాలి.

పై లక్షణములు కలవాడే మంత్రిగా ఉండటానికి అర్హుడు.

రాజు కూడా తన మంత్రులను ఆదరంతో చూడాలి. ప్రజలను మృదు మధుర వాక్కులతో, చిరునవ్వుతో సంతోషం కలిగించాలి. కేవలం దానధర్మములు చేసినందువలన, ప్రియంగా మాట్లాడి నందువల్ల ప్రజలకు సంతోషం కలగదు. అందుకే రాజు ఎదుటి వారి మనసు తెలుసు కొని, వారి మనసును నొప్పించకుండా పొందికగా మాట్లాడి ప్రజలకు సంతోషం కలిగించాలి." అని పలికాడు భీష్ముడు.

" పితా మహా! ప్రజల మధ్య వివాదములను పరిష్కరించునపుడు రాజుకు పాపం అంట కుంటా ఉండే విధం తెలపండి."అని అడిగాడు.

దానికి భీష్ముడు ఈ విధంగా చెప్ప సాగాడు.

"ధర్మనందనా! రాజు చెప్పే తీర్పులలో స్వచ్ఛత, నిజాయితీ, నిష్పక్ష పాతము ఎంతో అవసరము. ఆ తీర్పులు ధర్మబద్ధంగా ఉండవలెను. తీర్పులు చెప్పునపుడు నిత్యసత్యవ్రతులు అయిన బ్రాహ్మణుల సాయం తీసుకొన వలెను . ఇరుపక్షముల వారి వాదనలు శ్రద్ధగా, ఓపికగా విని ధర్మబద్ధంగా, న్యాయ బద్ధంగా తీర్పు చెప్పవలెను. ధనవంతులకు ఒక మాదిరి పేదవారికి ఒక మాదిరి తీర్పు చెప్పకూడదు. శిక్షలు విధించునపుడు నేరమునకు అనుగుణంగా శిక్షలు విధించవలెను. రాజు తీర్పులు చెప్పుటలో పక్షపాతము వహించిన, ప్రజలు రాజు వద్దకు తమ తమ వివాదములు తీసుకొని రారు.

ఉరి శిక్ష విధించడం, నేరస్తుని ఆస్తులను జప్తు చేయడం, కారాగారంలో బంధించడం మొదలగు శిక్షలు విధించునపుడు న్యాయబద్ధంగా వ్యవహరించ వలెను.

ఇతర రాజుల వద్దనుండి దూతలు వచ్చినపుడు, వారు నిర్మొహమాటంగా తమ తమ రాజుల మాటలను చెప్పినపుడు, రాజు కోపగించుకొనరాదు. దూతను చంపడం మహా పాపము. నరకం వస్తుంది. ఇంక దూతకు ఉండ వలసిన లక్షణములు చెప్పెదను వినుము.

దూత ఉత్తమ కులములో పుట్టిన వాడై ఉండవలెను. మంచి శీలవంతుడై ఉండవలెను. చెప్పదలచుకున్న సందేశమును అత్యంత నేర్పుతో, లౌక్యంగా, కార్యము నెరవేరునట్టు పొందికగా చెప్పగలిగి ఉండవలెను. దూతకు సమయస్ఫూర్తి, కార్య దక్షత మంచి లక్షణములు.

ఇంక సైన్యాధ్యక్షునికి ఉండవలసిన లక్షణములు చెప్పెదను వినుము. సైన్యాధ్యక్షుడు దుర్భేధ్యమైన వ్యూహములు పన్ను నేర్పు ఉండవలెను. యుద్ధమునకు కావలసిన యంత్రములు తయారీలో నేర్పు, ఆ ఆయుధములు ప్రయోగించుటలో నేర్పు, యుద్ధముచేయుటలో సామర్ధ్యము కలిగి ఉండవలెను.

రాజైన వాడు ఎవరినీ అతిగా నమ్మకూడదు. తన కొడుకుల నైనా అతిగా నమ్మితే సర్వస్వము కోల్పోతాడు. రాజైన వాడు అందరినీ నమ్మినట్టు నటిస్తూ, నమ్మీ నమ్మనట్టు ఉండవలెను. అదియే రాజధర్మము" అని పలికాడు భీష్ముడు.

"పితామహా! రాజధాని ఎలా ఉండాలి? ఎలా ఉంటే బాగుంటుంది." అని

అడిగాడు.

దానికి భీష్ముడు ఇలా చెప్ప సాగాడు.

"ధర్మరాజా! కోటచుట్టు లోతైన కందకము ఉండాలి. తగినన్ని ద్వారములు ఉండాలి. ఆ ద్వారముల వద్ద పటిష్ఠమైన కావలి భద్రత ఉండాలి. విశాల మైన వీధులు, వీధుల ఇరు పక్కల గృహ ములు, అంగళ్లు ఉండవలెను. అంగళ్లలో సమస్త వస్తువులు లభించవలెను. రాజధానిలో ధన, ధాన్యములు ఆహార పదార్ధములు సమృద్ధిగా నిలవ వుండవలెను. అన్ని రకముల నూనెలు, నెయ్యి, ద్రవ్యములు నిలవ ఉండవలెను.

పుర రక్షణము కొరకు నానా విధములైన యంత్రములు, ఆయుధములు, ఆయుధాగారములు, రణవిశారదులైన యోధులు ఉండవలెను. ప్రజ్ఞావంతులైన పండితులు, విలాసినులు, పరిచారికలు, పరిజనములు ఉండవలెను. అలాంటి పురములో ఉన్న ప్రజలకు, వారి ఆస్తులకు, రత్నములకు, బంగారమునకు, పదార్ధములకు, బంధుమిత్రులకు రక్షణ కల్పించడం రాజు బాధ్యత.

రాజు తన రాజ్యములో ఉన్న ముఖ్యమైన పట్టణములలో విశ్వాస వంతులైన ఉన్నతోద్యోగులను, న్యాయాధికారులను మంచి వేతనములు ఇచ్చి నియమించి, వర్ణాశ్రమ ధర్మములకు విఘాతం కలగ కుండా రాజ్యపాలన సాగించవలెను. రాజు తన రాజ్యములో చోర భయము, దుండగుల భయము, జారుల భయము లేకుండా ప్రజలను పాలించవలెను. రాజు తన రాజ్యములో పశు సంపదను వృద్ధి చేయవలెను. వాణిజ్యము, వ్యవసాయము పశు సంపద వృద్ధి పొందునట్టు తగిన చర్యలు తీసుకొన వలెను.

రాజు ప్రజల నుంచి పన్నులను న్యాయబద్ధంగా ధర్మబద్ధంగా వసూలు చెయ్యాలి. అధికంగా పన్నులు వేస్తే, దూడకు పాలు మిగల్చ కుండా ఆవు నుండి పాలు మొత్తం పితికి దూడలను చంపినట్టు అవుతుంది. కాబట్టి వ్యాపారస్థులమీద, రైతుల మీద, సామంత రాజుల మీద సముచితంగా పన్నులు వేసి ధనాగారము నింపుకొనాలి.

ధనాగారము నింపుకొనడానికి రాజు ధర్మ మార్గమునే అనుసరించాలి. కపటోపాయములతో ధనార్జన పనికిరాదు. రాజునకు ఎక్కువ ధనము సంపాదించినా ప్రయోజనము లేదు. ఆ ధనమును అర్హులైన వారికి దానం చేసినప్పుడే ఆ ధనము సంపాదించినందుకు సార్ధకత కలుగుతుంది.

ధర్మ నందనా! నీవు పై చెప్పిన ప్రకారము నడుచుకుంటే, నీవు, నీ ప్రజలు సుఖిస్తారు. నీ ధనాగారము ధనముతో నిండుగా ఉంటుంది. ఈ ప్రకారం నీవు ప్రజలను రక్షించు. యుద్ధము సంభవించినప్పుడు విరోధులను చంపు. శాంతి సమయములో యజ్ఞములు యాగములు చెయ్యి. నీ రాజ్యములో దరిద్రులైన బ్రాహ్మణులను గుర్తించి వారి కుటుంబ రక్షణ చెయ్యి.

ఈ సందర్భంలో మాంధాతకు ఉతథ్యుడు చెప్పిన మాటలుచెబుతాను. విను. “రాజు ధర్మరక్షణ కొరకే జన్మించాడు. కాబట్టి రాజు రోషమును, కోపమును, కోరికలను వదిలిపెట్టి, ధర్మనిరతుడు కావాలి. ఎందుకంటే ధర్మం వలననే ప్రజలు వృద్ధి చెందుతారు. ధర్మము బ్రాహ్మణుల నుండి జన్మించింది. రాజైన వాడు బ్రాహ్మణులను భక్తితో సేవించాలి. గౌరవించాలి. రాజుకు సంపద కలిగిన వెంటనే అహంకారం కూడా కలుగుతుంది. దేవతలైనా మునీశ్వరులైన ఆ అహంకారానికి వశులైతే నాశనం అవుతారు. కాబట్టి రాజుఅహంకారి కాకూడదు.

రాజుకు పరస్త్రీ కాముకుడా కారాదు. అటువంటి వాని రాజ్యములో వర్షములు కురియవు. ప్రజలు దీనత్వముం పొందుతారు. వ్యాధులు వ్యాపిస్తాయి. రాజు పరాక్రమము నశిస్తుంది. ఆ రాజును బంధు మిత్రులు వదిలేస్తారు. శత్రురాజులు దండెత్తి వస్తారు. కాబట్టి రాజు అటువంటి చెడ్డ పనులు చేయకూడదు. ధర్మనిరతితో పరిపాలించు రాజు తన సంతానంతో, బంధుమిత్రులతో సుఖంగా జీవిస్తాడు."అని ఉతథ్యుడు అనే మహా ముని మాంధాత కు చెప్పాడు." అని భీష్ముడు ధర్మరాజుకు చెప్పాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు "పితామహా! రాజు ధర్మమార్గంలో ఎలా వృద్ధి చెందుతాడు." అని అడిగాడు.

దానికి భీష్ముడు ఇలా చెప్పాడు.

"ధర్మనందనా! పూర్వము కోసల దేశాధీశుడు వసుమనుడు అనే మహారాజు వామదేవుడు అనే మహా మునిని ఇదే ప్రశ్న వేసాడు. దానికి వామదేవుడు చెప్పిన సమాధానము విను.

"రాజుకు ధన సంపాదన కంటే ధర్మనిరతి తో ప్రజాపాలన చెయ్యడం ఎంతో శ్రేష్టం. దాని వలన సకల సిద్ధులు సిద్ధిస్తాయి. శాశ్వతకీర్తి లభిస్తుంది. ధనమును సంపాదించడం కొరకు అతడు అధర్మం గా ప్రవర్తిస్తే, ఆ సంపాదించిన ధనము కూడా నిలువదు. పైగా అతడికి అపకీర్తి, నరకము లభిస్తాయి. కాబట్టి ధర్మబద్ధంగా ధనమును సంపాదించాలి. రాజుకు ఇంకా ఇంకా ధనము సంపాదించాలని కోరిక కంటే ఇంకా ఇంకా ధర్మ మార్గములో నడవాలి అనే కోరిక అతనికి ఉత్తమ ఫలితములను ఇస్తుంది.

రాజు ఎల్లప్పుడూ తన సైన్యమును సంతృప్తిగా ఉండేట్టు చూడాలి. అది శత్రురాజుల మీదికి దండెత్తినప్పుడు ఎంతో లాభిస్తుంది. రాజునకు ఎల్లప్పుడూ పరాయి దేశముల మీదికి దండెత్తి వారి సంపదలను అపహరించ వలెననే కోరిక మంచిదికాదు. రాజు కోపము, అహంకారము విడిచిపెట్టి పొరుగు రాజులతో ఎల్లప్పుడూ మిత్రత్వం పాటించాలి. అలాంటి రాజుకు శత్రువులు ఉండనే ఉండరు. ఒక వేళ పొరుగురాజులు తనతో శతృత్వం పాటించినా, రాజు దానిని సామోపాయంతో పరిష్కరించుకోవాలి కాని యుద్ధమునకు పాల్పడరాదు.

ఒక వేళ తన సైన్యములో అంతఃకలహములు చెలరేగినప్పుడు పరాయి రాజులతో మూర్ఖంగా యుద్ధమునకు దిగరాదు. కప్పంకట్టి సంధి చేసుకోడం ఉత్తమం. అదీకాక పోతే, కార్యసాధకులను ప్రయోగించి, ఉపాయంతో పరాయి రాజులలో ఒకరంటే ఒకరికి బేధము కల్పించి, వారు ఒకరితో ఒకరు యుద్ధమే చేసుకునేట్టు చెయ్యాలి.

సామ, దాన, బేధ, దండోపాయములు విఫలమైతే, రాజు శుక్రనీతిపాటించాలి. అదే ఉపేక్ష. శత్రువును పట్టించుకోకుండా ఉపేక్ష వహించాలి. ముల్లును ముల్లుతోనే తీయాలి అనే సూత్రంపాటించాలి.” అని వామదేవుడు వసుమనుడికి చెప్పిన మాటలు భీష్ముడు ధర్మరాజుకు చెప్పాడు.

“పితామహా! యుద్ధములో శత్రువును జయించే సమయంలో ఎటువంటి యుద్ధనీతి అనుసరించాలి వివరించండి.”అని అడిగాడు.

అప్పుడు భీష్ముడు ఈ విధంగా చెప్పసాగాడు.

యుద్ధము లో సరి సమానమైనయుద్ధ నీతి పాటించాలి. శత్రువు తన

చతురంగ బలములతో యుద్ధం చేస్తుంటే,నువ్వు కూడా నీ చతురంగ బలములతో యుద్ధం చెయ్యాలి. శత్రువు ఒంటిగాయుద్ధం చేస్తుంటే నువ్వు కూడా ఒంటిగానే అతనిని ఎదుర్కోనాలి. నీ శత్రువు మాయోపాయములు, కపటో పాయములు ప్రయోగిస్తే నీవుకూడా అవే ఉపాయములు ప్రయోగించాలి.

కాని, వెనక్కు తిరిగి పారిపోతున్న వారిని, ప్రమాదములో ఉన్న వారిని, కత్తి, ధనుస్సు విరిగిన వారిని, శరణు జొచ్చినవారిని, గుర్రము నుండి కిందపడ్డవానిని, మరొకరితో యుద్ధము చేయుచున్న వారిని చంపరాదు. శత్రువునైనా అధర్మ మార్గములో చంపరాదు. దాని కంటే ధర్మమార్గంలో యుద్ధం చేస్తూ చావడం ఉత్తమం.

రాజైన వాడు ఇంట్లో పడక మీద పడుకొని చావకూడదు. యుద్ధములో పారిపోయి రాకూడదు. వీరమరణమే అత్యుత్తమం. విషపూరిత మైన ఆయుధమును ప్రయోగించిన వాడు నరకానికి పోతాడు. శత్రువు మీదికి యుద్ధమునకు పోయి అతని పట్టణమును ముట్టడించి అతని ప్రజలను బాధించడం, హింసించడం మహా పాపము. రాజు అంతటి కాఠిన్యాన్ని వహించకూడదు. బ్రాహ్మణుల ఇళ్లను, దేవాలయములను కొల్లగొట్టడం మానుకోవాలి.” అని చెప్పాడు భీష్ముడు.

“ పితామహా! అందుకే రాజధర్మము కంటే మహా పాపము మరొకటి లేదు అని మీకు చెప్పాను కదా. ఏ ప్రకారం చూచినా రాజుకు అధోగతి తప్పదు కదా!” అని అన్నాడు ధర్మరాజు.

అప్పుడు భీష్ముడు ధర్మజునితో “ధర్మనందనా! నీవు చెప్పింది నిజమే

కాని ఈ పాపములకు పరిహారము ఉన్నదికదా! తన శరణు చొచ్చిన వారిని ఆదరించడం; యుద్ధములో గాయపడిన వారికి చికిత్స చేయించడం; మరణించిన వారి కుటుంబములను ఆర్థికంగా ఆదుకోవడం; బ్రాహ్మణులను ఆదరించడం, యజ్ఞయాగములు చెయ్యడం; ఇలాంటి పనులు చేసి ఆ పాపమునకు పరిహారము చేసుకొన వచ్చును. రాజధర్మమును అనుసరించి రాజ్యపాలన చేస్తే ఉత్తమ గతులు కలుగుతాయి." అని భీష్ముడు చెప్పాడు.

"పితామహా! యుద్ధములో తన పరాక్రమమును ప్రదర్శించి మరణించిన వీరులకు ఎటువంటి లోకములు కలుగుతాయి." అని అడిగాడు.

ఈ సందర్భంలో భీష్ముడు ధర్మజునికి ఇంద్రుడికి అంబరీషుడికీ జరిగిన సంవాదము వినిపించాడు.

"ధర్మనందనా! పూర్వము అంబరీషుడు అనే మహారాజు ఎన్నో యాగములుచేసాడు. పుణ్యం సంపాదించాడు. మరణించిన తరువాత స్వర్గలోకమునకు పోయాడు. స్వర్గ లోకంలో, తన దగ్గర పరిచారకుడుగా, సైనికుడుగా ఉన్న సుదేవుడు అనే వాడు, ఉజ్వల మైన విమానం ఎక్కి తిరగడం చూచాడు.

వెంటనే అంబరీషుడు దేవేంద్రుని దగ్గరకు పోయి "దేవేంద్రా! ఇతడు భూలోకంలో నా సేవకుడు. ఎలాంటి యజ్ఞ యాగములుచెయ్యలేదు. ఏ కారణం చేత నా కంటే ఎక్కువగా స్వర్గ లోక సుఖములు అనుభవిస్తున్నాడు." అని అడిగాడు.

అప్పుడు దేవేంద్రుడు అంబరీషునికి సుదేవుని గూర్చి ఇలా చెప్పాడు.

పూర్వము శతశృంగుడు అనే రాక్షసుడు ఉండేవాడు. వాడికి సదముడు, విదముడు, దముడు అనే ముగ్గురు కుమారులు ఉండేవారు. ఆ ముగ్గురు రాక్షసులు నీ మీదికి దండెత్తి వచ్చారు. అప్పుడు నీవు నీ సేనాధిపతి సుదేవుడిని సైన్యంతో వాళ్ల మీదికి యుద్ధానికి పంపావు. "వస్తే విజయంతో తిరిగా రా! లేకపోతే ప్రాణాలతో తిరిగిరాకు" అని ఆజ్ఞాపించావు. నీ ఆజ్ఞ మేరకు సుదేవుడు ఆ ముగ్గురు రాక్షసుల మీదికి యుద్ధానికి వెళ్లాడు. తన చారుల వలన వారి మాయోపాయములు తెలుసుకున్నాడు. వారితో యుద్ధం చేస్తే ఓటమి తప్పదు అని తెలుసుకున్నాడు. సైన్యం వెనక్కు పంపాడు. తాను మహాశివుని ప్రార్థించి తన తలను శివుని అర్పించడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు. కత్తి పైకెత్తి తన తలను నరకడానికి ఉద్యుక్తుడయ్యాడు.

అంతలో మహా శివుడు ప్రత్యక్షం అయ్యాడు. అతని చేతిలో ఉన్న కత్తిని పట్టుకొని " మహావీరా! నీ వంటి వీరుడికి ఇంత సాహసం తగదు. దీనికి కారణ మేమి" అని అడిగాడు. అతడు జరిగిన విషయం వివరించాడు. యుద్ధం చేసి జన నష్టం కావడం ఇష్టం లేక అంతటిసాహసానికి పాల్పడ్డానని చెప్పాడు. అప్పుడు శివుడు అతనికి ఒక దివ్య రథమును, ఒక దివ్య ధనుస్సును, దివ్యాస్త్రములు కల అమ్ముల పొదిని ఇచ్చాడు. శత్రు సంహారం చెయ్యి అని ఆజ్ఞాపించాడు. కాని ఏ పరిస్థితులలో కూడా కింద కాలు పెట్టకు అని హెచ్చరించాడు.

సుదేవుడు ద్విగుణీకృతోత్సాహంతో ఆ రాక్షసుల మీదికి యుద్ధానికి వెళ్లాడు. శివుడు ఇచ్చిన దివ్యాస్త్రములతో సదముడు, దముడు అనే రాక్షసులను ఓడించాడు. సోదరుల మరణము చూచిన విదముడు కోపంతో ఊగిపోయాడు. సుదేవుని మీద విరుచుకు పడ్డాడు. ఆ సంభ్రమంలో సుదేవుడు శివుని హెచ్చరికను మరిచాడు. రథం దిగాడు. ఆ రాక్షసుని వంక కు

నడిచి వెళ్ళాడు. ఆ రాక్షసుడి మీద పడ్డాడు. కాని ఆ రాక్షసుడు తన కత్తితో సుదేవుని నరికాడు. సుదేవుడు కూడా ఆ రాక్షసుని తన కత్తితో నరికి కిందపడిపోయాడు. సుదేవుడు విదముడు ఒకరిని ఒకరు నరుక్కుని మరణించారు. రాక్షసుని సైన్యం చెల్లాచెదరయింది. నీకు విజయం చేకూరింది. యుద్ధంలో వీరమరణం చెందినందువల్ల సుదేవుడు వీరస్వర్గం చేరుకున్నాడు. కాబట్టి ఎన్ని యజ్ఞములు యాగములు చేసినా యుద్ధములో వీరమరణం పొందిన దానితో సాటిరావు." అని ఇంద్రుడు అంబరీషునితో చెప్పాడు." అని భీష్ముడు ధర్మరాజుతో చెప్పాడు.

"ధర్మనందనా! ఒకసారి జనకునకు ప్రత్యర్ధునకు యుద్ధం సంభవించింది. అప్పుడు జనకుడు తన సైన్యములో ఉన్న వీరులను ఉద్దేశించి ఇలా అన్నాడు. "ఓ మహా వీరులారా! మీకు సమస్తసుఖములను ఆలవాలమ్మై, యుద్ధములో వీర మరణము చెందిన వీరులకు మాత్రమే లభ్యమైన స్వర్గము కావాలా! పిరికివారికి మాత్రమే ప్రవేశముకల దుఃఖ మయమైన నరకము కావాలా! మీకు ఏది కావాలి." అని అడిగాడు.

జనకుని ఆంతర్యమును గ్రహించిన వీరులు యుద్ధములో ప్రాణాలకు తెగించి యుద్ధం చేసారు. జనకునికి విజయం సాధించి పెట్టారు. కాబట్టి ధర్మనందనా, వీరుడికి స్వర్గ ద్వారాలు ఎల్లప్పుడూ తెరిచి ఉంటాయి" అని భీష్ముడు ధర్మరాజుతో చెప్పాడు.

అని వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు మహా భారత కథను వివరించాడు.

మహా భారతము శాంతి పర్వము ద్వితీయాశ్వాసము సమాప్తము

ఓం తత్సత్ ఓం తత్సత్ ఓం తత్సత్.